

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
СУМСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

СУМСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Кафедра методики початкової та природничо-математичної освіти
Лабораторія з проблем здоров'язберігальної діяльності в закладах освіти

ЯКОЮ БУТИ ШКОЛІ СПРИЯННЯ ЗДОРОВ'Ю

Нормативні та науково-методичні матеріали

***Матеріали щодо створення
ШЗ – с. 38-43; 46-52***

Суми, 2016

Упорядник: Успенська Валентина Миколаївна, старший викладач кафедри методики початкової та природничо-математичної освіти Сумського ОІППО, методист біології, природознавства та основ здоров'я, керівник лабораторії з проблем здоров'язберігальної діяльності в закладах освіти

Якою бути школі сприяння здоров'ю. Нормативні та науково-методичні матеріали / Автор та упоряд. В.Успенська. – Суми: ОІППО, 2016. – 80 с.

До збірника ввійшли офіційні нормативні документи, методичні рекомендації щодо організації діяльності педагогічного колективу навчального закладу із залучення до національного проекту "Мережа шкіл сприяння здоров'ю". Матеріали допоможуть керівникам навчального закладу більш конструктивно спланувати роботу із впровадження здоров'язберігальних технологій у освітній процес закладу.

Для методистів відділів освіти, директорів та заступників директорів загальноосвітніх, дошкільних, професійно-технічних, позашкільних навчальних закладів.

Концепція Школи сприяння здоров'ю народилася в Європі у другій половині вісімдесятих років минулого століття. В 1991 році Бюро ВООЗ зініціювало проект «Школа сприяння здоров'ю» в чотирьох країнах: Чехії, Польщі, Словаччині, Угорщині. У 1992 році утворена Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю із Технічним Секретаріатом у Євробюро ВООЗ у Копенгагені трьома міжнародними організаціями - Єврокомісія, Рада Європи, Євробюро ВООЗ.

Рух шкіл сприяння здоров'ю заснований в Україні від 1995 року (спільний наказ МОЗ і МОНУ №25/31 від 7.02.1995). До складу української мережі увійшли 18 навчальних закладів. У 1997 році – 20 початкових закладів України, яким було надано статус міжнародного рівня.

Школи сприяння, зміцнення та культури здоров'я керуються Законами України «Про загальну середню освіту», «Про охорону дитинства», «Про фізичну культуру і спорт», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про захист населення від інфекційних хвороб», Указів президента України «Про Національну програму «Діти України», «Про невідкладні заходи щодо запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу », «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян», «Про затвердження Цільової комплексної програми «Фізичне виховання - здоров'я нації», Постановами Кабінету Міністрів України, Міжгалузевою Комплексною програмою «Здоров'я нації» на 2002-2011 роки.

Переставлення акцентів з персональних профілактичних заходів на заходи, які обумовлені обставинами, створення системи роботи щодо позитивної мотивації на здоровий спосіб життя в освітніх закладах - стало успішною стратегією шкіл сприяння, зміцнення та культури здоров'я.

Рекомендовано Сумським обласним інститутом

ЗМІСТ

Про організацію та проведення конкурсу - захисту сучасної моделі навчального закладу - Школи сприяння здоров'ю. Наказ управління освіти і науки Сумської облдержадміністрації від 10.01.2009 № 11	4
Про підсумки II (обласного) етапу конкурсу – захисту сучасної моделі навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю. Наказ управління освіти і науки Сумської облдержадміністрації від 13.05.2009 № 393	9
Банк загальноосвітніх навчальних закладів – опорних мережі Шкіл сприяння здоров'ю у Сумській області станом на 2009 рік	12
Діяльність лабораторії з проблем здоров'язберігаючої діяльності у закладах освіти Сумського ОІППО щодо координації розвитку Мережі навчальних закладів – шкіл сприяння здоров'ю	15
В.Успенська. Створення сучасної здоров'яспрямованої школи – потреба сьогодення	17
В.Успенська. Школи сприяння здоров'ю Сумщини: надбання та перспективи	22
О.Єжова. Здоров'язберігаюча діяльність в освітніх закладах	33
Т.Бережна. Школа - здорове середовище для повноцінного розвитку особистості	37
В.Шаповалова. Ефективність діяльності шкіл сприяння зміцненню здоров'я в Україні і перспективи на майбутнє	43
Які ж шляхи створення моделі "Школа сприяння здоров'ю"?	45
Про подальше впровадження міжнародного проекту "Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю" в Україні Наказ МОН та МОЗ України від 20.07.1998 №206/272 (витяг)	52
Нормативно-правова база діяльності Шкіл здоров'я в Україні	62

Про організацію та проведення конкурсу - захисту сучасної моделі навчального закладу - Школи сприяння здоров'ю

Наказ управління освіти і науки Сумської облдержадміністрації від 10.01.2009 № 11

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 14.01.2002 №14 "Про затвердження Міжгалузевої комплексної програми "Здоров'я нації" на 2002-2011 роки, наказу Міністерства освіти і науки України від 10.11.2008 № 1023 «Про організацію та проведення конкурсу - захисту сучасної моделі навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю» та продовження роботи щодо зміцнення здоров'я дітей та учнівської молоді, формування у них позитивної мотивації на здоровий спосіб життя

НАКАЗУЮ:

1. Провести у 2009 році конкурс-захист сучасної моделі навчального закладу (дошкільного, загальноосвітнього, позашкільного та професійно-технічного) - Школи сприяння здоров'ю.
2. Затвердити Умови організації та проведення конкурсу-захисту сучасної моделі навчального закладу - Школи сприяння здоров'ю (додаток 1).
3. Затвердити склад організаційного комітету та журі конкурсу-захисту сучасної моделі навчального закладу - Школи сприяння здоров'ю (додатки 2, 3).
4. Затвердити координатором обласної мережі Шкіл сприяння здоров'ю Успенську Валентину Миколаївну, старшого викладача кафедри методики початкової та природничо-математичної освіти, методиста біології та основ здоров'я Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.
5. Управлінням, відділам освіти райдержадміністрацій, міськвиконкомів:
 - 5.1. Затвердити координатора районної, міської мережі Шкіл сприяння здоров'ю до 1 лютого 2009 року.
 - 5.2. Оформити банк даних районної, міської мережі Шкіл сприяння здоров'ю до 1 березня 2009 року.
 - 5.3. Подати заявку та супроводжуючі матеріали про участь навчальних закладів у заключному етапі конкурсу до 15 березня 2009 року.
6. Сумському обласному інституту післядипломної педагогічної освіти (Живодьор В.Ф.) провести обласний етап конкурсу-захисту у березні-квітні 2009 року.

7. Контроль за виконанням даного наказу покласти на заступника начальника управління – начальника відділу з питань розвитку освіти та соціального захисту дітей Песоцьку І.О.

Начальник управління освіти і науки

Л.В.Пшенична

Додаток 1

**Умови
організації та проведення конкурсу - захисту сучасної
моделі навчального закладу - Школи сприяння здоров'ю**

1. Актуальність

Педагогічні колективи навчальних закладів, які входять до Національної мережі Шкіл сприяння здоров'ю, активно працюють над впровадженням здоров'язберігаючих педагогічних технологій, які підвищують ефективність освітнього процесу, створюють здоровий освітній простір, в якому учні, вчителі, медичні працівники, батьки, займають чітку громадянську позицію щодо виконання Державних та національних програм, Указів Президента України, Постанов Кабінету Міністрів України, спрямованих на утвердження здорового способу життя, профілактику тютюнокуріння, алкоголізму, захворювань на ВІЛ-інфекцію/СНІД та інші небезпечні хвороби, вживання наркотичних речовин серед дітей та учнівської молоді.

2. Мета

- 2.1. Створення здоров'язберігаючого середовища у навчальних закладах.
- 2.2. Формування методичних прийомів мотивації на здоровий спосіб життя через розвиток усіх аспектів здоров'я: духовність, інтелект, фізичний розвиток, соціальний захист, формування особистості лідера, емоційно здорової людини.
- 2.3. Залучення батьківської громадськості, представників медичної галузі, місцевих органів самоврядування, громадських організацій та об'єднань до проведення превентивних заходів із профілактики негативних проявів у дитячому та молодіжному середовищі, формування культури здоров'я у підростаючого покоління.

3. Завдання конкурсу

- 3.1. Визначення та підтримка навчальних закладів, які обрали пріоритетним напрямом у своїй діяльності збереження та зміцнення здоров'я своїх учнів, вихованців, формування у них позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, культури здоров'я.
- 3.2. Впровадження інноваційних здоров'язберігаючих педагогічних технологій навчання та виховання в практику роботи навчальних закладів.
- 3.3. Побудова цілісної, педагогічно доцільної системи виховання, створення здорового освітнього середовища в загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладах.
- 3.4. Впровадження інноваційних методичних прийомів для забезпечення

духовного, інтелектуального, фізичного та соціального розвитку дітей та учнівської молоді.

- 3.5. Поширення та впровадження кращого педагогічного досвіду Шкіл сприяння здоров'ю.

4. Учасники конкурсу-захисту

У конкурсі беруть участь педагогічні колективи загальноосвітніх, дошкільних, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладів.

Відбір кандидатів щодо участі у конкурсі-захисті починається з навчальних закладів району, міста, регіону. Обмежень щодо кількісного складу учасників конкурсу немає.

5. Критерії діяльності навчального закладу як Школи сприяння здоров'ю

- 5.1. Наявність власного проекту Школа сприяння здоров'ю.
- 5.2. Наявність власної концептуальної моделі навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю та її науково-методичне обґрунтування.
- 5.3. Науково-методичне забезпечення освітнього процесу загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів у напрямі формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, культуру здоров'я дітей та учнівської молоді.
- 5.4. Досвід роботи навчального закладу в регіоні як Школи сприяння здоров'ю (створення психологічного мікроклімату між учнями, вчителями; сприяння здоров'ю і добробуту учасників освітнього процесу; врахування ролі харчування в школі; співпраця школи, батьків, громадськості).
- 5.5. Наявність соціально важливих справ, цільових програм з різних напрямів просвітницької діяльності щодо пропаганди здорового способу життя.
- 5.6. Наявність системи комплексного моніторингу стану здоров'я учнів (системи динамічного нагляду за станом здоров'я на основі комплексних психологічних, соціальних і медичних обстежень дітей).
- 5.7. Валеологізація освітнього процесу.
- 5.8. Проведення масових акцій та заходів, пов'язаних із пропагандою здорового способу життя.
- 5.9. Проведення дослідно-експериментальної роботи з розробки моделей Школи сприяння здоров'ю.
- 5.10. Проведення науково-практичних конференцій, семінарів, семінарів-тренінгів із проблем формування навичок здорового способу життя.
- 5.11. Підготовка та видання навчально-методичних матеріалів з досвіду роботи навчального закладу як Школи сприяння здоров'ю.

6. Організація конкурсу-захисту

Конкурс-захист сучасної моделі навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю проводиться Міністерством освіти і науки України, Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти.

Конкурс-захист проводиться поетапно: районний (міський), обласний

та заключний.

Для проведення конкурсу-захисту на всіх етапах створюються оргкомітети та конкурсні журі. Їх склад затверджується відповідним органом управління освіти. Оргкомітети та конкурсні журі вирішують всі питання, пов'язані з організацією та проведенням конкурсу.

Конкурс-захист проводиться у терміни:

районний етап – січень; обласний - лютий-березень, заключний етап – травень – червень.

Журі конкурсу-захисту визначає навчальні заклади і рекомендує їх до складу Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю.

Всеукраїнський етап конкурсу-захисту проводиться в м. Києві у травні - червні 2009 року.

Провести обласний, міські, районні презентації сучасних моделей загальноосвітніх навчальних закладів - Шкіл сприяння здоров'ю, "круглі столи", диспути, збори - зустрічі учнівського самоврядування; забезпечити висвітлення ходу конкурсу - захисту в засобах масової інформації.

7. Вимоги щодо участі у конкурс-захисті:

Для участі у конкурс-захисті Школи сприяння здоров'ю супроводжуючі матеріали надсилаються до 15 березня 2009 року за адресою: 40007, м. Суми-7, вул. Р. Корсакова, 5, Сумський ОІППО.

Перелік супроводжуючих матеріалів

7.1. Заявка від відповідного органу управління освітою.

7.2. Опис діяльності навчального закладу - Школи сприяння здоров'ю (до 6 сторінок друкованого тексту) за орієнтовною структурою:

- відповідність мети і завдань діяльності навчального закладу сприяння здоров'ю його моделі: коротка творча характеристика педагогічного та учнівського колективів, передбачена новизна їх діяльності;
- зміст роботи, наявність дослідно-експериментальної роботи, діагностики, моніторингу стану здоров'я учасників освітнього процесу; участь працівників медичної галузі, науковців, психологів, та інших;
- створення банку даних про інноваційні технології щодо формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, превентивного виховання, збереження та зміцнення здоров'я, практичне використання нових досліджень психолого-педагогічної науки тощо;
- відгуки педагогічних і учнівських колективів навчальних закладів, органів управління освіти і науки, райміськметодкабінетів, батьків, вчених, громадських організацій, органів самоврядування населення тощо;
- інші матеріали, що характеризують діяльність закладу (статут, концепція, плани та програми, аналітичні та діагностичні матеріали, схеми, паспорти здоров'я, щоденники здоров'я, посібники тощо);
- конкурсні роботи надсилаються в двох примірниках, українською мовою, комп'ютерний набір, кегль 14, інтервал 1,5. Обов'язково додається електронна версія у текстовому редакторі Word;

- у супроводжуваних документах зазначається повна адреса навчального закладу, контактний телефон, прізвище, ім'я та по-батькові директора навчального закладу повністю;
- обов'язково враховується оформлення конкурсних матеріалів.

8. Окремі уточнення для переможців попередніх років конкурсу-захисту сучасної моделі навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю

Навчальним закладам - переможцям попереднього конкурсу для підтвердження їх ефективної діяльності як освітньо-інформаційних центрів Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю необхідно представити:

– навчальний заклад-супутник, якому вони допомогли організаційно та методично у своєму становленні як Школи сприяння здоров'ю або перехід їх на нову сходинку як Школи сприяння здоров'ю (у поданих матеріалах не допускається повторення інформації, яка висвітлювалась у попередньому конкурсі-захисті);

– нові педагогічні напрацювання, які досягнуті педагогічним колективом за останні три роки між конкурсами: розробки експериментальних авторських програм, навчальних посібників, рекомендацій та іншої методичної літератури з проблеми формування навичок здорового способу життя, культури здоров'я; поширення досвіду навчального закладу на всеукраїнських конференціях, семінарах, висвітлення у педагогічній пресі.

Додатки 2-3

Склад оргкомітету конкурсу-захисту сучасної моделі навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю

Пшенична Любов Василівна	начальник обласного управління науки і освіти
Живодьор Володимир Федорович	ректор Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
Песоцька Інеса Олександрівна	заступник начальника управління освіти і науки Сумської облдержадміністрації
Тихенко Лариса Володимирівна	директор Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю
Успенська Валентина Миколаївна	старший викладач кафедри методики початкової та природничо-математичної освіти Сумського ОІППО
Докторович Галина Іванівна	головний спеціаліст відділу позашкільної освіти та виховної роботи управління освіти і науки Сумської облдержадміністрації

Склад журі конкурсу-захисту сучасної моделі навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю

Єжова Ольга Олександрівна	доцент кафедри валеології інституту фізкультури Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка, канд. біологічних наук, голова журі
Успенська Валентина Миколаївна	старший викладач кафедри методики початкової та природничо-математичної освіти Сумського ОІППО, координатор обласної мережі Шкіл сприяння здоров'ю, секретар журі

Бондар Любов Миколаївна	заступник директора Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю
Демчук Юлія Володимирівна	науковий співробітник лабораторії особистісно зорієнтованого навчання Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
Докторович Галина Іванівна	методист Сумського обласного навчально-методичного центру професійно-технічної освіти
Марухіна Ірина Володимирівна	завідувач центру практичної психології управління освіти і науки Сумської облдержадміністрації

**Про підсумки II (обласного)
етапу конкурсу – захисту сучасної моделі
навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю**

*Наказ управління освіти і науки Сумської
облдержадміністрації від 13.05.2009 № 393*

На виконання наказу управління освіти і науки Сумської облдержадміністрації від 10.02.2009 № 11 «Про організацію та проведення конкурсу – захисту сучасної моделі навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю» у період з 15 березня по 30 квітня 2009 року був проведений II (обласний) етап конкурсу.

Обласний етап конкурсу-захисту проводився за заочною формою. На розгляд журі було подано 27 матеріалів переможців I етапу конкурсу – захисту з 11 районів та 5 міст області. По одному закладу представили Білопільський, Буринський, Великописарівський, Конотопський, Кролевецький, Путивльський, Шосткинський, Ямпільський райони та міста Глухів, Ромни, Шостка. Окремі райони та міста подали для розгляду матеріали кількох навчальних закладів: Лебединський район та Недригайлівський по два, Сумський район та м.Охтирка – 3, м. Суми – 5.

Журі обласного конкурсу відмітило високий рівень підготовки матеріалів, надісланих з Конотопського, Лебединського, Путивльського, Сумського районів, м. Охтирка, Суми, Шостка.

Відповідно до умов проведення у своїх матеріалах навчальні заклади презентували опис діяльності закладу з проблем збереження здоров'я учнів та вчителів, власну концепцію та модель сучасного навчального закладу –Школи сприяння здоров'ю, програми діяльності, методичні розробки та здобутки.

Участь у конкурсі взяли міські загальноосвітні навчальні заклади (11 закладів, 41%), сільські загальноосвітні навчальні заклади (10 закладів, 37%), дошкільні навчальні заклади (3 заклади, 11%), позашкільні навчальні заклади (2 заклади, 7%), професійно-технічні навчальні заклади (1 заклад, 3,7%).

Навчальні заклади, які вже занесені до банку Національної мережі Шкіл сприяння здоров'ю, також подали свої матеріали разом із навчальним закладом-супутником (згідно з умовами конкурсу). Це Сумська гімназія №1 м.Суми та Сумський освітній комплекс: загальноосвітня школа I ступеня – дошкільний навчальний заклад №42 м.Суми.

За підсумками обласного етапу конкурсу-захисту сучасної моделі навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю було обрано 11 кращих матеріалів: по одному – з Конотопського, Лебединського, Путивльського, Сумського районів та міст Охтирки, Шостки, чотири – з м. Суми.

Виходячи з вищезазначеного,

НАКАЗУЮ:

1. Створити обласну мережу Шкіл сприяння здоров'ю, до якої занести навчальні заклади – учасники обласного конкурсу-захисту сучасної моделі навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю та видати їм відповідні сертифікати (додаток).

2. Визнати переможцями обласного конкурсу-захисту сучасної моделі навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю відповідно до рішення журі та оргкомітету:

- Козацький освітній комплекс: спеціалізована школа I-Ш ступенів – дошкільний навчальний заклад Конотопської районної ради.

- Великовисторопський освітній комплекс: загальноосвітня школа I-II ступенів – дошкільний навчальний заклад Лебединської районної ради.

- Путивльське освітнє об'єднання: спеціалізована загальноосвітня школа I-Ш ступенів (гімназія) – дошкільний навчальний заклад Путивльської районної ради.

- Верхньосироватську спеціалізовану школу I-III ступенів Сумської районної ради.

- Сумську гімназію №1 м.Суми.

- Сумський освітній комплекс: загальноосвітня школа I ступеня – дошкільний навчальний заклад №42 м.Суми.

- Сумський дошкільний навчальний заклад №8 «Космічний» м.Суми.

- Сумський міський центр еколого-натуралістичної творчості, комунальний заклад Сумської міської ради.

- Охтирську загальноосвітню школу I-Ш ступенів №8 Охтирської міської ради.

- Шосткинську загальноосвітню школу I-Ш ступенів № 1 Шосткинської міської ради.

- Державний професійно-технічний навчальний заклад «Міжрегіональний центр професійно-технічної освіти інноваційних технологій» м. Суми.

3. Надати пропозиції Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України вищезазначені навчальні заклади занести до складу Національної мережі Шкіл сприяння здоров'ю.

4. Директорам професійно-технічних та дошкільних навчальних закладів активізувати діяльність по створенню Шкіл сприяння здоров'ю на базі своїх навчальних закладів.

5. Нагородити грамотою управління освіти і науки облдержадміністрації за високий рівень підготовки матеріалів до участі у обласному етапі конкурсу-захисту сучасної моделі навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю директорів навчальних закладів: Г.Є.Внучкову (Козацький освітній

комплекс: спеціалізована школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад Конотопської районної ради Сумська), О.В.Коваленко (Великовисторопський освітній комплекс: загальноосвітня школа I-II ступенів – дошкільний навчальний заклад Лебединської районної ради), Т.В.Лєпєшкіну (Путивльське освітнє об'єднання: спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів (гімназія) – дошкільний навчальний заклад Путивльської районної ради), З.О.Нечипоренко (Верхньосироватська спеціалізована школа I-III ступенів Сумської районної ради), К.І.Бондареву (Сумська гімназія № 1 м.Суми), Л.А.Демидову (Сумський освітній комплекс: загальноосвітня школа I ступеня – дошкільний навчальний заклад №42 м.Суми), О.Я.Курилову (Сумський дошкільний навчальний заклад №8 «Космічний» м.Суми), Л.М.Харламову (Сумський міський центр еколого-натуралістичної творчості, комунальний заклад Сумської міської ради), О.М.Лучко (Охтирську загальноосвітню школу I-III ступенів №8 Охтирської міської ради), А.Г.Кобилякову (Шосткинська загальноосвітня школа I-III ступенів №1 Шосткинської міської ради), Ю.М.Штику (державний професійно-технічний навчальний заклад «Міжрегіональний центр професійно-технічної освіти інноваційних технологій» м. Суми).

6. Обласному інституту післядипломної педагогічної освіти (Живодьор В.Ф.):

6.1. Видати сертифікати про внесення до обласної мережі Шкіл сприяння здоров'ю навчальним закладам, зазначеним у п.1.

6.2. Провести методичні консультації для переможців обласного етапу конкурсу-захисту сучасної моделі навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю щодо підготовки та оформлення матеріалів з метою участі у III (заключному) етапі конкурсу-захисту;

6.3. Провести оплату відправки матеріалів для участі навчальних закладів у III (заключному) етапі конкурсу-захисту сучасної моделі навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю;

6.4. До 01.06.2009 поповнити банк обласного передового педагогічного досвіду конкурсними матеріалами фіналістів обласного етапу;

6.5. Протягом 2009 року вжити заходів щодо висвітлення творчих здобутків учасників обласного етапу конкурсу-захисту сучасної моделі навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю у засобах масової інформації. Передбачити демонстрацію досвіду цих навчальних закладів під час проведення курсів, семінарів, творчих зустрічей тощо.

6.6. Лабораторії з проблем здоров'язберігаючої діяльності у навчальних закладах (Успенська В.М.) передбачити різні форми методичної та організаційної роботи щодо пропагування діяльності обласної мережі Шкіл сприяння здоров'ю, залучення інших навчальних закладів до здоров'язберігаючого напрямку діяльності, надання їм методичної допомоги.

7. Контроль за виконанням даного наказу покласти на заступника начальника управління – начальника відділу з питань розвитку освіти та соціального захисту дітей Песоцьку І.О.

**Банк загальноосвітніх навчальних закладів –
опорних мережі Шкіл сприяння здоров'ю у Сумській області
станом на 2009 рік**

№	Загальноосвітній навчальний заклад	Директор	Напрямок роботи
1	Білопільська ЗОШ I-III ступенів №2 Білопільської районної ради	Ткаченко Олександр Миколайович	Виховання загальнолюдських цінностей. Морально-правове виховання учнів
2	Чернечослобідський НВК: ЗОШ I-III ступенів - дошкільний навчальний заклад Чернечослобідської сільської ради Буринського району	Білик Леонід Іванович	Навчання здоровому способу життя на засадах розвитку життєвих навичок через систему шкільної освіти
3	Великописарівська ЗОШ I-III ступенів Великописарівської районної ради	Коноз Раїса Іванівна	Самовдосконалення учителя і учня, розвиток їх творчої особистості в умовах розбудови нової школи. Виховання особистості учнів в процесі гуманізації та демократизації сучасної школи
4	Козацький освітній комплекс: СШ I-III ступенів - дошкільний навчальний заклад Конотопської районної ради	Внучкова Ганна Єгорівна	Підвищення якості знань та вихованості учнів шляхом використання нових педагогічних технологій
5	Мутинська ЗОШ I-III ступенів Кролевецької районної ради	Бондаренко Тетяна Іванівна	Формування учня як здорової, гармонійно розвиненої, толерантної і творчої особистості, здатної творити себе і своє життя
6	Великовисторопський освітній комплекс: ЗОШ I-II ступенів - дошкільний навчальний заклад Лебединської районної ради	Коваленко Олена Василівна	Пошук сучасних продуктивних технологій навчання та виховання, наполегливість, натхнення, відчуття нового і постійне прагнення до досягнення професійних вершин
7	Будильська ЗОШ I-III ступенів Лебединської районної ради	Пономаренко Людмила Іванівна	Формування свідомого вибору здорового способу життя, підтримання та зміцнення здоров'я, цілеспрямованого

			пізнавального інтересу і творчого потенціалу учнів
8	Тернівська ЗОШ I-III ступенів Недригайлівської районної ради	Виноградов Олександр Григорович	Організація роботи із засвоєння учнями знань, практичних умінь, ставлень, які сприяють свідомому вибору здорової поведінки шляхом здійснення комплексного виховного впливу на дитину, застосовуючи здоров'язберігаючі засоби
9	Будинок дитячої та юнацької творчості Недригайлівської районної ради	Токмань Тетяна	Формування творчої особистості дитини в умовах профільного навчання засобами особистісно-орієнтованої системи виховання
10	Путивльське освітнє об'єднання: СЗОШ I-III ступенів (гімназія) - дошкільний навчальний заклад Путивльської районної ради	Лєпшошкіна Тетяна Василівна	Створення умов для розвитку особистості фізично і психічно здорово, інтелектуально і духовно розвиненої, готової до соціальної адаптації та життя в різних сферах
11	Верхньосироватська СШ I-III ступенів Сумської районної ради	Нечипоренко Зоя Олександрівна	Створення умов для розвитку людини фізично і психічно здорової, інтелектуально і духовно розвиненої, морально орієнтованої на свідомий вибір професії, готовій до соціальної адаптації та життя у різних сферах
12	Олексіївська ЗОШ I-III ступенів Сумської районної ради	Гаврильченко Ольга Олександрівна	Збереження фізичного і психічного здоров'я дітей в умовах освітнього процесу – одна з важливих умов формування здоров'я нації
13	Косівщинський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) "Золота рибка" Сумської районної ради	Муравйова Світлана Миколаївна	Збереження фізичного і психічного здоров'я дітей дошкільного віку в умовах еколого-валеологічного виховання
14	Собицький освітній комплекс ЗОШ I-III ступенів - дошкільний навчальний заклад Шосткинської районної ради	Печінка Тетяна Миколаївна	Формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя
15	Орлівський освітній комплекс: ЗОШ I-III ступенів - дошкільний заклад Ямпільської районної ради	Дворніченко Ніна Андріївна	Профілактика захворювань та пропаганда здорового способу життя

16	Сумська гімназія №1 м.Суми Сумської обл.	Бондарєва Катерина Іванівна	Виховання й розвиток обдарованих та здібних дітей, збагачення інтелектуального, творчого, культурного потенціалу України
17	Сумський освітній комплекс: ЗОШ I ступеня – дошкільний навчальний заклад №42, м.Суми	Демидова Людмила Анатоліївна	Стан здоров'я, морфофункціональні та психофізіологічні характеристики дітей і підлітків шкільного віку в умовах інноваційних педагогічних технологій
18	Сумська СШ I-III ступенів №10 ім. Героя Радянського Союзу О. Бутка м.Суми	Купресва Нінель Миколаївна	Формування позитивної мотивації учнів до здорового способу життя
19	Сумський дошкільний навчальний заклад №8 «Космічний» м.Суми	Курилова Ольга Яківна	Фізкультурно-оздоровча робота з ослабленими, часто хворюючими дітьми. Зміцнення здоров'я дітей
20	Сумський міський центр еколого-натуралістичної творчості Комунальний заклад Сумської міської ради	Харламова Людмила Миколаївна	Формування навичок здорового способу життя дітей та підлітків засобами еколого-натуралістичного виховання
21	Глухівська ЗОШ I-III ступенів №6	Карпенко Павло Михайлович	Упровадження системи формування здорового способу життя в повсякденній діяльності учнівського колективу
22	Охтирська ЗОШ I-III ступенів №1 Охтирської міської ради	В.о. Ляховка Марина Василівна	Формування у дітей життєвоважливих компетенцій необхідних для збереження власного здоров'я
23	Охтирська ЗОШ I-III ступенів №2 Охтирської міської ради Сумської обл.	Бондаренко Світлана Анатоліївна	Формування життєвої компетентності як самоздатної особистості до оптимальних дій, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, набутих завдяки навчанню
24	Охтирська ЗОШ I-III ступенів №8 Охтирської міської ради Сумської обл.	Лучко Ольга Михайлівна	Організація спільної діяльності учасників освітнього процесу загальноосвітнього навчального закладу з метою формування здоров'язберігаючих компетентностей учнів на основі активізації творчої співпраці з використанням новітніх освітніх технологій
25	Роменська СЗОШ I-III ступенів №2 імені акад.	Скрипка Лідія Олексіївна	Впровадження ефективних засобів та технологій пошуку, навчання, виховання і

	А.Ф.Йоффе Роменської міської ради		самовдосконалення обдарованих дітей та молоді, підготовка їх до самостійності та здорового способу життя
26	Шосткинська ЗОШ І-ІІІ ступенів №1 Шосткинської міської ради	Кобилякова Антоніна Георгіївна	Компетентнісний підхід до освітнього процесу та впровадження інформаційно-проектних технологій навчання як засобу розвитку творчості, забезпечення фізичного і морального здоров'я учнів
27	Державний професійно-технічний навчальний заклад «Міжрегіональний центр професійно-технічної освіти інноваційних технологій»м. Суми	Штика Юрій Михайлович	В умовах модернізації освіти від інноваційних технологій через педагогічну майстерність до формування особистості

ДІЯЛЬНІСТЬ ЛАБОРАТОРІЇ З ПРОБЛЕМ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ СУМСЬКОГО ОІППО ЩОДО КООРДИНАЦІЇ РОЗВИТКУ МЕРЕЖІ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ – ШКІЛ СПРИЯННЯ ЗДОРОВ'Ю

ОСНОВНА МЕТА:

розробка та реалізація методичного забезпечення діяльності шкіл сприяння здоров'ю, концептуальних засад, що прийняті ВООЗ, Єврокомісією, Євробюро, Національною координаційною радою міжнародного проекту "Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю".

Основні завдання:

- координація методичного забезпечення діяльності загальноосвітніх навчальних закладів - учасників всеукраїнського проекту "Мережа шкіл сприяння здоров'ю" (МШСЗ);

- вивчення, узагальнення та поширення кращого роботи педагогічних колективів МШСЗ;

- організація та проведення науково-методичних та науково-практичних семінарів, конференцій, конкурсів тощо;

- методична підготовка шкільних та регіональних координаторів проекту МШСЗ;

– інформаційне методичне забезпечення учасників освітнього процесу шкіл МШСЗ, громади та місцевої влади

Стратегія розвитку Лабораторії

Внутрішня	Зовнішня
Визначення змісту діяльності, функцій та обов'язків: - координаторів проекту МШСЗ, партнерів (влада-бізнес-громада), стратегії розвитку: - району (створення оптимальної мережі НВЗ, діяльність яких спрямована на забезпечення здоров'язберігаючого освітнього простору).	Співпраця з Інститутом інноваційних технологій, управлінням освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації, управліннями (відділами) освіти райдержадміністрацій, міськвиконкомів (міських рад) щодо координації діяльності, розповсюдження досвіду щодо впровадження обласних, міських та районних програм, ефективна партнерська взаємодія зі службами, дотичними до проблеми, створення ефективної системи інформаційного забезпечення). Узагальнення та розповсюдження досвіду розвитку районних (міських мереж), впровадження Всеукраїнських та міжнародних проектів з питань превентивної освіти

10 критеріїв Школи сприяння здоров'ю

- Приймає до уваги всі аспекти шкільного життя.
- Залучає до вирішення проблеми зміцнення здоров'я підростаючого покоління місцеву владу та громадські організації.
- Передбачає цілісний підхід до індивідуального здоров'я дитини, який розглядає як систему складових - фізичне, психічне, духовне, соціальне здоров'я.
- Створює освітньо-виховне середовище, яке має значення для цілісного розвитку особистості.
- Зосереджується на активній участі учнів в оздоровчих програмах різних напрямів.
- Визначає важливість шкільного оточення з точки зору його естетичного та прямого психологічного впливу на здоров'я учнів та персоналу.

- Розглядає здоров'я та добробут персоналу як важливу складову частину зміцнення здоров'я в школах, персонал грає взірцеву роль для учнів.
- Вважає підтримку батьків і співробітництво з ними одним із важливих завдань.
- Включає в себе не лише медогляди та профілактику хвороб, але й активне формування валеологічного світогляду.
- Визначає, що необхідною умовою здорового способу життя є накопичення знань, формування необхідних переконань та вироблення в учнів навичок, вмінь здорового способу життя.

“Шкільні” фактори ризику для здоров'я школярів

- недостатнє врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей;
- недосконала організація освітнього процесу;
- психологічний фон занять;
- санітарно-гігієнічні умови;
- руховий режим дітей.
- раціональне харчування;
- медичний контроль та оздоровчі процедури;
- культура спілкування між учнями, позаурочна робота;
- взаємини вчитель-учень;
- низький рівень культури вчителів та учнів.

Напрями здоров'язбереження учнів:

медичний

- ◆ забезпечення медичним персоналом санітарно-гігієнічних умов освітнього процесу;
- ◆ реабілітаційна функція;
- ◆ просвітницька функція.

психологічний

- ◆ комплексний психолого-педагогічний супровід дитини;

- ◆ психологічне забезпечення навчальних; програм; діагностика розвитку учнів.

педагогічний

- ◆ безпосереднє здійснення процесу навчання й виховання учнів;
- ◆ методи і форми роботи;
- ◆ здоров'язберігаючі технології.

Основні вимоги здоров'язберігаючого освітнього процесу

Індивідуально-диференційований підхід учителя до учня

Встановлення діалогових, поважних взаємин «учитель-учень».

Раціональна організація освітнього процесу.

Впровадження здоров'язберігаючих технологій.

Педагогічні принципи

Об'єднання зусиль педагогів, медичних працівників і батьків;

Інтеграція оздоровчо-профілактичного і медичного чинника в освітній процес;

Збереження та зміцнення психічного, фізичного, духовного здоров'я учнів.

СТВОРЕННЯ СУЧАСНОЇ ЗДОРОВ'ЯСПРЯМОВАНОЇ ШКОЛИ - ПОТРЕБА СЬОГОДЕННЯ

В.М.Успенська, Сумський ОІППО

За Конституцією Україна - соціально орієнтована держава, першочерговим завданням якої є сприяння розвитку молодого покоління, задоволення його життєвоважливих потреб для творчого розвитку. Це завдання є одним з обов'язків держави, передбачених Конвенцією ООН про права дитини, Всесвітньою декларацією про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей та Планом дій щодо їх виконання. Втілення в життя вимог цих документів потребує невідкладних дій, спрямованих на ефективне вирішення головної проблеми, пов'язаної з майбутнім України - проблеми здоров'я дітей та молоді [2, 47].

Здоров'я – це те, без чого людина не може бути щасливою. Здоров'я можна лише сформувати, здобути шляхом цілеспрямованої напруженої праці над собою набуттям знань, розвитком вмінь та навичок. Це знання засад здорового способу життя, тобто порядку життєдіяльності, який би зберігав і навіть примножував здоров'я, а не руйнував його.

Україна активно сприйняла світові тенденції щодо поліпшення стану здоров'я населення через освіту. Ідея створення у молодих людей мотивації до здорового способу життя повною мірою реалізувалась у Національній

доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, одним із пріоритетів якої є політика формування здоров'я нації через освіту. В Україні розроблена і функціонує освітянська нормативно-правова база, що має важливе значення для вирішення означеної проблеми. До національних інтересів держави згідно із Концепцією національної безпеки України, затвердженою Верховною Радою 16 січня 1997 р., віднесено зміцнення генофонду українського народу, його фізичного і морального здоров'я та інтелектуального потенціалу. А загрозою національній безпеці України у соціальній сфері визнано "низький рівень здоров'я населення, незадовільний стан системи його охорони". Національною доктриною розвитку освіти в Україні передбачено створення умов для реалізації оздоровчої функції освіти і розгляду здоров'я як мети, змісту і результату навчання.

Діти – майбутнє кожної держави, перспективи її економічного, соціального та духовного розвитку. Здоров'я завжди було головним чинником безпеки нації. Але саме на початку третього тисячоліття ця істина почала звучати, як дзвін на сполох. Завдання поліпшення здоров'я школярів не може бути вирішене тільки зусиллями медиків. Здоров'я має бути одним із результатів освіти [7, 102].

Школа - це життєвий простір дитини, в якому вона знаходиться близько 70% свого часу, тому саме школа повинна давати знання та вміння організувати життя, діагностувати, берегти та поліпшувати здоров'я дитини. Різне погіршення побутових умов, порушення системи шкільного харчування, неповноцінний відпочинок, зниження рухової активності, зменшення щоденного фізичного навантаження, наслідки хімізації, промислового прогресу, поява багатьох раніше заборонених харчових добавок та наповнювачів, вживання в їжу неякісних продуктів, наслідки чорнобильської катастрофи та інші несприятливі екологічні фактори неминуче призводять до росту дитячої захворюваності.

Пріоритетність проблеми здоров'я дітей, підлітків та молоді пов'язана з сучасним різким погіршенням стану їх фізичного та розумового розвитку і працездатності.

Дані Інституту гігієни і медичної екології ім. Марзєєва АМН (на початок 2009 року) [6]:

- Захворюваність дітей шкільного віку за останніх 10 років виросла на 26,8%.
- У 1 класі налічується 30% дітей, які мають хронічні захворювання;
- у 5 класі - 50% дітей мають хронічні захворювання;
- у 9 класі - 64% дітей мають хронічні захворювання %.
- У цілому, лише у 7% школярів спостерігається задовільний функціональний стан організму.
- Вже в 1 класі школярі мають відхилення з боку:
 - опорно-рухового апарату до 11% школярів;
 - носоглотки - 25% школярів;
 - нервової системи - 30% школярів;

- органів травлення - 30% школярів;
 - алергічні прояви - 25% школярів.
- 3 1 до 9 класу:
 - частота зниження гостроти зору зростає в 1,5 рази;
 - частота порушень постави - у 1,5 рази;
 - поширеність хвороб органів травлення - у 1,4 рази;
 - поширеність хвороб ендокринної системи - у 2,6 рази.
- У той же час лише 5% учнів, за даними медичної документації, відносяться до спеціальної медичної групи по фізичному вихованню.
- 41% школярів III гр. здоров'я мають незадовільний адаптаційний потенціал;
 - з них вправи на витривалість, які є обов'язковими, виконують 54% учнів, що свідчить про дуже високу фізіологічну ціну досягнення результату на уроках.
- Високий рівень фізичної підготовленості мають лише 9,3% дітей з хронічними захворюваннями і 40% практично здорових дітей.
- У фізичному розвитку школярів спостерігаються такі несприятливі тенденції, як:
 - асенізація;
 - зниження окружності грудної клітки;
 - зменшення життєвої ємкості легенів;
 - зменшення мускульної сили.
- Робочий день сучасних учнів з урахуванням домашніх завдань триває 10-12 годин.
 - Це призводить до формування у дітей синдрому хронічної втоми і дезадаптаційних станів.
- Існуючі програми по фізичному вихованню не відповідають функціональним можливостям, стану здоров'я і фізичному розвитку сучасних школярів.
 - Не виконують окремі завдання програмних тестів по фізичному вихованню 82% дітей молодшого шкільного віку.

За минулі десятиріччя в результаті занедбання родинної педагогіки та авторитарного стилю в освіті і вихованні значно знизився рівень культури здоров'я в сім'ї, в навчальних закладах і взагалі в суспільстві. Особливу тривогу викликає значне збільшення кількості дітей з функціональними та органічними захворюваннями, з генетичними вадами. Більше половини випускників загальноосвітніх шкіл за станом фізичного і психічного здоров'я не відповідають вимогам армійської служби і професійної діяльності.

Науково-технічний прогрес, ринкові відносини змушують вводити в навчальні програми закладів освіти поглиблене вивчення технічних, економічних дисциплін, іноземних мов, комп'ютерної техніки тощо. Засвоєння цих програм в умовах подовженого шкільного дня з переважанням розумової праці над фізичною, в психоемоційному напруженні призводить до

нейроцефальних перевантажень, гіподинамії, гіпокінезії. Якщо до школи приходять 20-27% здорових дітей, то закінчують її здоровими 2,0-5,7%. За даними вчених, діти, які успішно вчаться і багато уваги приділяють освіті, частіше і довше хворіють внаслідок хронічного функціонального дисбалансу органів і систем організму, ослаблення захисних адаптивних та резистентних механізмів збереження та відновлення здоров'я.

У духовному плані серед більшості дітей та молоді спостерігається невміння і небажання визначати життєві цілі, у свідомості відбувається девальвація загальнолюдських і національних цінностей, для значної їх частини властивий стан соціальної інфантильності. Актуальними є проблеми культури спілкування, соціальної адаптації. Внаслідок морально-психічної деградації серед школярів та молоді поширюється паління, алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, венерологічні захворювання та ВІЛ-інфекція, помітно зростають злочинність, проституція, схильність до суїциду. Більш як половина дітей 12-14 років (62%) та понад 72% молоді 15-20 років уживають алкоголь. Кожна третя дитина 12-14 років і кожна друга після 15 років палить. Кожний п'ятий підліток 15-18 років вживає наркотики. У віці 15-18 років 90,9% усіх вагітностей закінчились абортom. Це набагато перевищує показники західноєвропейських країн. Медичне обстеження сексуально активних підлітків в одному з промислових регіонів підтвердило наявність ознак ХПСШ (хвороб, що передаються статевим шляхом) у 24% обстежених. Все більший кількості молоді та підлітків стає властива девіантна поведінка.

Зменшення фінансування освіти долало труднощів у вирішенні проблеми оздоровлення школярів та студентів. Погіршення стану здоров'я дітей значно обмежує можливості засвоєння ними навчального матеріалу, що, у свою чергу, знижує рівень інтелекту, може гальмувати в цілому суспільний розвиток та знижувати потенціал держави в ХХІ столітті. У таких умовах гостро постає проблема життєзабезпечення майбутнього покоління, реалізації права дітей на виживання.

Якщо неможливо швидко в повній мірі змінити на краще економічну ситуацію, поліпшити екологічні умови, то вже нині можна знайти способи і методи психологічної реабілітації дітей та молоді, сформувати потребу, індивідуально значущі мотиви ведення здорового способу життя, навчити їх засобам збереження і зміцнення здоров'я, соціальної адаптації в складних умовах.

Поліпшення умов розвитку дітей та молоді, покращення стану їх здоров'я, створення оптимального соціально-економічного і демографічного стану суспільства майбутнього – проблеми державного значення. Її вирішення залежить від реалізації потреби виховання здорового молодого покоління.

Реформування освітньої галузі (перехід на 12-річну систему, впровадження 12-бальної шкали оцінювання знань учнів тощо), з одного боку, відкриває нові можливості для вирішення цих питань, а, з іншого, вимагає нагального розв'язання нових проблем. З переходом на 12-річний

термін навчання школа має створити суттєві переваги у одержанні учнями якісної освіти і збереженні їхнього здоров'я, тобто до основної функції освіти – дати знання, приєднується її оздоровча функція.

Перебудова освітньої сфери – процес складний, іноді досить болючий. Він породжує багато нових проблем, загострює старі, змушує докорінно переглядати усталені норми, методики, активно шукати дієві шляхи розв'язання назрілих питань [3].

Велика увага приділяється формуванню у дітей та підлітків валеологічного світогляду, дбайливого ставлення до власного здоров'я, усвідомлення необхідності збереження і зміцнення його, що розглядається як прояв патріотизму. Україна потребує для майбутнього здорового духом і тілом молодого покоління. Цю потребу необхідно забезпечити в першу чергу через освіту шляхом створення шкіл зміцнення здоров'я, навчання і виховання валеологічних навичок і знань профілактики захворювань та стимуляції здоров'я.

На превеликий жаль, ця робота проводиться фрагментарно, безсистемно, дуже часто має епізодичний характер і цілком залежить від творчих можливостей і бажання працювати в цьому напрямку того чи іншого педагогічного колективу.

Вчителі загальноосвітніх шкіл і викладачі вищих навчальних закладів розуміють необхідність створення нових і втілення прийнятих валеологічних програм, але не мають достатньої фахової підготовки, необхідного методичного забезпечення, матеріально-технічної і оздоровчої бази.

Відсутність відповідної системи валеологічного виховання не дає змоги вирішувати одне з найважливіших завдань суспільства – збереження здоров'я нації.

Таким чином, теоретична і практична значимість реалізації важливих завдань формування здорового покоління, які стоять перед державою і закладами освіти України, вказують на необхідність та доцільність **створення мережі Шкіл сприяння здоров'ю та системи неперервного валеологічного виховання.**

Література

1. Богданович Г. Підготовка вчителя до формування в учнів життєвих навичок // Здоров'я та фізична культура. – 2007. – №9. – С. 6-7.
2. Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді // Основи здоров'я: Книга для вчителя / Л.С.Ващенко, Т.Є.Бойченко.- К.: Генеза, 2005. – С. 43-57.
3. Критерії діяльності навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю: Додаток 4 до наказу МОН України та МОЗ України від 17.07.02 р. № 412/254-Адм.// Освіта. – 13-20 листопада. – 2002. – с. 10.
4. Морозова В.В. Валеологічна освіта та проблеми збереження здоров'я дітей Дніпропетровщини// Валеологія. – 1999. - № 1. – с. 18-20.
5. Морозова В.В., Музирова В.О., Лаврова Л.В., Мікулак Н.М. Практика здоров'єбереження і здоров'єтворення в навчальних закладах Дніпропетровської області. – Дніпропетровськ: ДОІППО, 2005.
6. Українські школярі хворіють усе частіше <http://teacher.at.ua/publ/16-1-0-538>

7. Школу здоров'я створюємо самі. Порадник для педагогів, управлінців, творчих вчителів / За редакцією Покроєвої Л.Д. та ін. // Соціально-просвітницькі тренінги з формування мотивації до здорового способу життя та профілактик ВІЛ/СНІДу / За редакцією Страшка С.В. // Навчально-методичний посібник для викладачів валеології, основ медичних знань та безпеки життєдіяльності, вчителів основ здоров'я, студентів вищих педагогічних навчальних закладів. – 2-е вид., переробл. і допов. – Київ: Освіта України, 2006. – С.102-110.

ШКОЛИ СПРИЯННЯ ЗДОРОВ'Ю СУМЩИНИ: НАДБАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

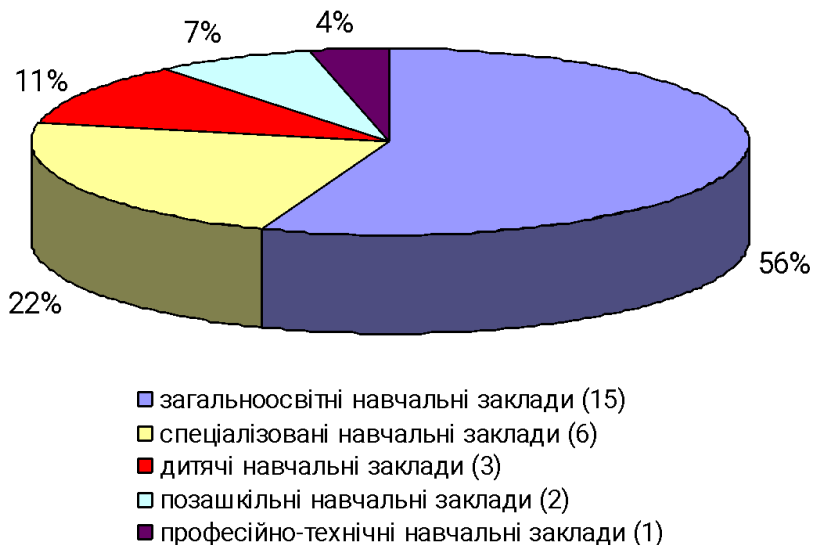
В.М.Успенська, Сумський ОІППО

*«Без здоров'я і мудрість незавидна,
і мистецтво бліде, і сила в'яне,
і багатство без користі, і слово безсиле».*
Герофіл (бл. 300 р. до н.е.),
давньогрецький лікар, один з основоположників
олександрійської медичної школи

Школа – це місце, де дитина проводить значну частину часу. Тому саме школа має великі можливості у здійсненні ряду заходів із питань збереження здоров'я. Школа – єдиний організм із тісними взаємозв'язками всіх його структурних компонентів. **Програма діяльності Школи сприяння здоров'ю покликана чітко регламентувати діяльність кожного з них на шляху до кінцевої мети – створення здорового мікроклімату для виховання здорової особистості.**

На виховання свідомого дбайливого ставлення до здоров'я, дотримання принципів здорового способу життя, формування освіченої, компетентної творчої, культурної, духовної особистості спрямована діяльність навчальних закладів різних типів і форм власності.

Школи сприяння здоров'ю Сумської області у 2009 році



Склад мережі Шкіл сприяння здоров'ю в Сумській області – це навчальні заклади, які мають педагогічні надбання з питань здоров'я та вважають цей напрямок одним із визначальних у своєму розвитку.

Більшість шкіл сприяння здоров'ю – це загальноосвітні навчальні заклади (21 заклад). Серед них загальноосвітніх шкіл – 15 (55%) та спеціалізованих навчальних закладів – 6 (22%). Дитячих навчальних закладів – 3 (11%), позашкільних навчальних заклади – 2 (7%), професійно-технічних навчальних закладів – 1 (3,7%).

Педагогічними колективами Шкіл сприяння здоров'ю здійснюються освітні інновації, які якісно змінили мету структуру, зміст, технології навчання.

- Здоров'язберігаючі підходи використовуються в усіх видах діяльності освітніх закладів: розробки уроків здоров'я, валеології, виховні години, батьківські збори;
- принципи здоров'язбереження лягли в основу освітньої діяльності педагогів;
- розроблені програми та моделі які успішно реалізуються;
- з позицій здоров'язбереження планується навчальне навантаження учнів, продумується оформлення школи;
- організована медико-психологічна служба здоров'я;
- розробляється комплекс заходів щодо підтримки фізкультурно-оздоровчих програм.

Провідну роль у здоров'язберігаючій діяльності шкіл сприяння здоров'ю відіграють:

- професійна організація освітнього процесу (розклад занять, організація рухових перерв тощо);
- активне впровадження методик викладання навчальних дисциплін, побудованих на здоров'язберігаючих технологіях;
- створення в колективі позитивного психологічного мікроклімату, формування осмисленого та грамотного відношення до власного здоров'я як у учнів, так і у педагогів;
- проведення просвітницької та пропагандистської роботи з дітьми, вчителями та батьками;
- організація тісної взаємодії всіх учасників освітнього процесу: учнів, батьків, вчителів, громадськості, ЗМІ.

Включення питань здоров'я в предмети базового компоненту (основи здоров'я, основи валеології, основи безпеки життєдіяльності тощо) дозволяє забезпечити практично повне охоплення школярів навчанням здоров'я.

Однак, зазначених вище заходів недостатньо для забезпечення здоров'яформуючого освітнього простору. Існує ряд соціально-педагогічних, психологічних факторів, які негативно впливають на розвиток здоров'язберігаючого середовища навчального закладу. А саме:

1. Інтенсифікація навчального процесу (постійне збільшення темпу й обсягу навчального навантаження);
2. Ранній початок дошкільної освіти;
3. Невідповідність програм і технологій навчання функціональним та віковим особливостям учнів;
4. Недотримання елементарних фізіологічних, гігієнічних вимог до організації освітнього процесу;
5. Недостатня кваліфікація педагогів з питань розвитку й охорони здоров'я, формування здорового способу життя та цінності здоров'я учнів та вчителів;
6. Недостатній рівень знань батьків з питань збереження здоров'я дітей;
7. Прогалини в існуючій системі фізичного виховання;
8. Часткове руйнування служб медичного контролю [4].

Саме тому велику роль у **формуванні здоров'язберігаючого освітнього середовища** покладається на **удосконалення системи науково-методичної роботи школи сприяння здоров'ю**. Напрямами цієї роботи мають стати:

- підвищення кваліфікації педагогічних кадрів для організації роботи, пов'язаної з оздоровленням дітей, формуванням світогляду на здоровий спосіб життя.
- удосконалення методичної роботи, систематизація роботи методичної служби, вивчення новітніх здоров'язберігаючих технологій.

- створення комфортних здоров'язберігаючих умов для підвищення професійної майстерності педагогів через забезпечення оптимального навантаження.
- підтримка освітніх програм з формування здорового способу життя, створення умов для практичності участі всіх учасників освітнього процесу в оздоровчу діяльність.
- удосконалення планів програм з предметів гуманітарного, природничого, фізкультурно-оздоровчого циклу.
- удосконалення якості системи освіти через оснащення кабінетів наочним, роздатковим, дидактичним матеріалом, інтерактивними засобами.
- розробка системи моніторингу здоров'язберігаючих уроків предметної спрямованості.
- забезпечення педагогів новою літературою, методичними посібниками.
- моделювання освітнього процесу як системи, сприятливої формуванню здоровому способу життя.
- організація спортивно-оздоровчої роботи через діяльність органів учнівського самоврядування, організація фізкультурно-оздоровчої роботи, спрямованої на оптимізацію працездатності та профілактику перевтомлення у процесі навчальної діяльності.
- координація спільної діяльності школи та родини в організації роботи з пропаганди здорового способу життя, формування стереотипів поведінки, спрямованих на зміцнення здоров'я, удосконалення системи взаємодії та співробітництва з соціумом, наявність єдиних педагогічних вимог в системі "учень – учитель – батьки" щодо організації здорового способу життя.

Освітні програми з формування здорового способу життя та вимоги до освітньої діяльності педагогів з їх впровадження

Поширеною формою шкільної, позашкільної роботи з дітьми та просвітницькою роботою з молоддю є освітні програми з формування здорового способу життя. Впровадження освітніх профілактичних програм з формування здорового способу життя мають забезпечувати особистісно орієнтований розвиток людини, формування самосвідомості, системи норм і цінностей, навичок спілкування та прийняття рішень, умінь керувати своїми бажаннями та діями інших, долати перепони, протистояти чужій волі, тиску, це набуття інших звичок, необхідних для успішного інтегрування молодих людей у суспільні відносини та самостійного життя. За досягнення такої мети вони також забезпечать подолання учнями шкільних факторів ризику.

Всесвітня організація охорони здоров'я регулярно проводить оцінку освітніх проєктів з формування здорового способу життя молоді.

В Європі при організації освітніх програм використовуються різні підходи. Більша частина сфокусована на безпосередньому вивченні ризиків для здоров'я. Такі програми містять виклад фактів щодо шкоди ризикової поведінки, ставлення до цього ризику окремих індивідів, їхніх ровесників, суспільства в цілому. Численні дослідження демонструють, що нерідко такі підходи виявляються малоефективними.

Найефективнішою є ООЖН – освіта в галузі здоров'я на основі життєвих навичок (***життєві навички*** (визначення ВООЗ) - це здатність до адаптивної й позитивної поведінки, що робить можливим для осіб ефективно справлятися з вимогами і проблемами щоденного життя). ООЖН є підходом, який передбачає використання різноманітного досвіду методик навчання, з акцентом на методиці активної участі усіх учасників освітнього процесу.

Навчання здоровому способу життя на засадах розвитку навичок – це підхід у формуванні чи підтримці здорового способу життя, його умов через **засвоєння необхідних знань, формування певного ставлення та конкретних навичок**, необхідних для позитивної поведінки, збереження та розвитку здоров'я. Саме ця тріада **“знання – ставлення – навички”** визначає зміст навчання в галузі здоров'я на основі навичок [6].

Успішна реалізація програми курсу, мета якого – навчання здоров'ю, має бути спрямована на формування соціальної, культурної, комунікативної, інформаційної і творчої компетенцій учнів. Це можливо лише на засадах активної співпраці всіх учасників освітнього процесу (учнів, педагогів та батьків), що передбачає:

- особистісно орієнтоване навчання;
- збагачення змісту інтегрованого курсу емоційним, особистісно значимим матеріалом;
- використання інтерактивних методів навчання;
- стимулювання позитивних інтелектуальних почуттів учнів, послідовна диференціація та індивідуалізація вивчення цього курсу;
- уможливлення роботи учнів з різними джерелами інформації, різними видами і типами ресурсних матеріалів;
- створення умов для діалогу між учасниками освітнього процесу та вільного вибору учнями навчальних завдань і способів поведінки;
- залучення учнів до самооцінки різних видів своєї діяльності;
- багатоваріантність форм різних видів діяльності учнів;
- залучення до активної співпраці батьківської громади.

Методи, що задовольняють названим вище вимогам, – це інтерактивні методи навчання, які досить широко використовують сучасні педагоги [2]. Цілісним інтерактивним заняттям є тренінг. Саме у формі уроку-тренінгу і мають сьогодні бути проведені навчальні заняття з формування здорового способу життя.

Актуальність тренінгових форм пов'язана з тим, що [5]:

- у світі швидких змін і старіння знань, миттєвого розповсюдження нової

інформації, звужується спектр застосування традиційних форм навчання;

- тренінги дають можливість набути нових навичок і вмінь;
- шляхом запровадження інтерактивних методик активізується діяльність школярів;
- є можливість зменшення небажаних проявів поведінки, неефективного спілкування, неконструктивних особливостей реагування тощо;
- розгляд різних шляхів розв'язання проблеми дає можливість змінити погляди на проблему;
- учитель не домінує над учнем, а допомагає йому в процесі здобуття нових знань шляхом розвитку власної активності, спрямовує і регулює спільну діяльність [3];
- забезпечує адекватний зворотний зв'язок між тренером (учителем) і учнем;
- сприяє корекції неефективних моделей поведінки та їх заміні на нові, ефективніші [7, 6].

Тренінгова форма навчання школярів при умілому керівництві педагога-тренера згуртовує класний колектив, розкриває приховані індивідуальні здібності школярів. На тренінгу школяр потрапляє в умови “активного” навчання, що є підґрунтям інтерактивному: так складається зміст заняття що учень працює, виконує певні вправи, навіть якщо він попередньо і не збирався нічого робити. І робить це він не тільки через необхідність навчання, що створюється на уроці за ініціативи вчителя, а й через власну мотивацію школяра: я це говорив, значить для мене це важливо; я працюю в групі, значить я маю виконати те, що мені довірено.

Саме на тренінгу школяр у безпечних умовах програє різні складні життєві ситуації, набуваючи певного життєвого досвіду у штучній атмосфері. На ньому виробляються кроки прийняття різних рішень, і помилитись не страшно, адже подальше обговорення сприятиме виробленню найсприятливішого рішення.

За дослідженнями державного інституту проблем сім'ї та молоді, тренінг сприяє інтенсивності навчання, результат якого досягається завдяки власній активній роботі його учасників. Знання не подаються в готовому вигляді, а стають продуктом активної діяльності самих учасників. У центрі уваги – самостійне навчання учасників та інтенсивна їх взаємодія. Відповідальність за результативність навчального процесу несуть однаковою мірою як ведучий, так і кожний учасник тренінгу [8, 23].

Аналогічні методики проведення занять по формуванню здорового способу життя характерні також для зарубіжних країн. Учні разом з учителями є повноправними учасниками навчання на уроці. Як стверджують австрійські педагоги, цільові вправи, наприклад, що стосуються стресових ситуацій, розробляються як із вчительського, так і учнівського погляду [9].

Освітні програми з формування здорового способу життя,

що базуються на ООЖН

1. Шкільні освітні програми (основи здоров'я, основи безпеки життєдіяльності, курс "Школа проти СНІДу", основи валеології, тощо);
2. Позашкільні освітні програми;
3. Освітні програми за методикою "рівний – рівному";
4. Освітні програми із залученням фахівців з різних галузей;
5. Інтеграція освітніх елементів з формування здорового способу життя в інші напрямки роботи з молоддю.

Завдання, що стоять перед адміністрацією навчального закладу при організації Школи сприяння здоров'ю:

- створення координаційної ради школи з питань упровадження програми «Школа сприяння здоров'ю»;
- створення внутрішкільної моделі організації здоров'язберігаючого освітнього процесу;
- підвищення професійної (валеологічної) компетентності педагогів; активне впровадження методик викладання навчальних дисциплін, побудованих на здоров'язберігаючих технологіях.
- створення нового бачення соціально-педагогічних процесів на основі ідей саморозвитку особистості;
- перетворення освітнього процесу в школі, при якому кожен педагог осмислює потребу в покращенні своєї діяльності, створення банку даних здоров'язберігаючих уроків;
- здійснення керівництва роботою психолога з діагностування рівня вихованості та розвитку учнів та з діагностування професійної діяльності педагога;
- організація роботи теоретичних семінарів з різних педагогічних проблем; розробка та використання дидактичних та методичних матеріалів у відповідності з напрямками реалізації моделі Школи сприяння здоров'ю;
- налагодження оздоровчого режиму (введення обов'язкових фізкультпауз під час проведення уроків, рухові перерви, спортивні години, ігри на свіжому повітрі тощо);
- здоров'язберігаюча спрямованість варіативної складової навчального плану;
- медичні обстеження, охорона праці учасників освітнього процесу; дні, тижні, місячники здорового способу життя; С-вітамінізація дітей та підлітків;
- медична, соціальна та психологічна підтримки;
- літні оздоровчі табори з денним перебуванням; гаряче харчування учнів;
- сприяння співпраці школи зі службами та закладами міста, що займаються питаннями збереження та зміцнення здоров'я.

Особливості програми “Школи сприяння здоров’ю” [1]

Програма ураховує особливості діяльності освітнього закладу, ступінь завантаженості педагогічних та інших працівників школи. Вона не потребує залучення додаткових коштів для своєї реалізації та може впроваджуватися паралельно з іншою діяльністю школи. Мікроклімат у школі створюють самі учасники освітнього процесу: адміністрація, педагогічні працівники, батьки, медпрацівники, учні тощо. Однією з головних особливостей програми є її доступність. Упровадження програми не потребує особливого навчання працівників школи. Усі вони повинні усвідомлювати значення створення здорового освітнього простору в навчальному закладі для розвитку особистості учня та чітко виконувати свої обов'язки. Реалізація програми не виключає реалізацію інших програм. Позитивним моментом програми є також можливість доповнення її різними виховними заходами.

Принципи та передумови впровадження програми

- Послідовність у діях педагогів, психолога, соціального педагога, батьків, громадськості.
- Системність у профілактичній роботі.
- Природовідповідність – урахування вікових, індивідуальних особливостей дитини.
- Об'єктивність і достовірність інформації, що використовується.
- Єдність поваги та вимогливості до особистості.
- Єдність свободи та відповідальності особистості за свої дії.
- Саморозвиток особистості, формування навичок здорового способу життя.
- Свобода вибору особистості (участь у колективній діяльності, право на власну думку тощо).

Форми та методи роботи

Перевага програми полягає в тому, що не треба відмовлятися від напрацьованих позитивних, дієвих традицій, форм роботи школи, а вона спонукає до наповнення їх новим змістом.

Найефективнішими формами та методами роботи є:

години спілкування; тренінги; «круглі столи»; спільні з батьками заходи; консультаційні пункти; діяльність органів учнівського самоврядування; інтелектуальні та розвивальні ігри; гуртки та клуби за інтересами; конференції, диспути, дискусії; дні відкритих дверей; уроки; відеолекторії; батьківські збори; фестивалі соціальної реклами; моніторинг; просвітницькі акції; колективна творча справа; шкільні газети; журнали, газетні колажі.

Учасники програми

Процес упровадження та реалізації програми проходить за участю всіх учасників освітнього процесу:

- адміністрації; учителів; учнів; класних керівників; психолога; соціального педагога; батьків; медичного працівника; представників громадськості;
- технічного персоналу; бібліотекаря.

ОСНОВНІ ЗАХОДИ

Адміністративно-управлінські заходи

- Запровадити дні діагностики, регулювання, корекції (ДРК).
- Забезпечити утримання спортивних приміщень, інвентарю в робочому стані та його поновлення.
- Забезпечити охорону навчального закладу, попереджувати розповсюдження наркотичних, алкогольних і нікотинових препаратів серед учнів школи.
- Укласти угоди про спільну діяльність із позашкільними закладами спортивно-оздоровчого спрямування.
- Забезпечити оптимальний санітарно-гігієнічний режим діяльності школи, контролювати дотримання відповідних вимог.
- Здійснювати харчування учнів школи. Забезпечити контроль якості продукції та технології приготування їжі.
- Забезпечити складання розкладу навчальних занять, ураховуючи вимоги СЕС, уникаючи перевантаження учнів, протягом навчального дня та тижня.
- Створити координаційну раду школи із впровадження програми «Школа сприяння здоров'ю».
- Проводити семінари, тренінги, лекції для педагогічних працівників із питань особистісно зорієнтованої діяльності, формування здоров'язберігаючого середовища.
- Організовувати контроль дотримання вимог техніки безпеки, основ безпеки життєдіяльності та санітарно-гігієнічних вимог.
- Розробити план виховних заходів. Організувати діяльність класних керівників на реалізацію програми.
- Оцінювати результати, щорічно підбиваючи підсумки роботи, за необхідності вносити відповідні корективи.

Діяльність педагогічного колективу

- Провести анкетування учнів школи з метою вивчення фізкультурно-спортивних інтересів
- Забезпечити якісне виконання програми з основ здоров'я, ОБЖ, враховуючи методику ООЖН.
- Забезпечити якісне проведення уроків фізичної культури згідно з вимогами програм, організувати заняття спортивних секцій у позаурочний час.

- Проводити виховні заходи, спрямовані на фізичний розвиток учнів і пропаганду здорового способу життя.
- Проводити заходи з питань безпеки життєдіяльності.
- Здійснювати соціально-педагогічний супровід дітей із групи ризику, учнів із девіантною поведінкою, дітей-інвалідів, дітей із соціально дезадаптованих сімей. Залучати їх до занять у гуртках, участі у профілактичних заходах.
- Проводити заходи, спрямовані на екологічне виховання учнів школи, забезпечити участь у заходах, приурочених до Дня Землі, Дня збереження довкілля тощо.
- Забезпечити випуск стіннівок на екологічну тематику.
- Координувати роботу учнівського самоврядування.
- Упроваджувати у практику роботи технології попередження втомлюваності дитини, уникати перевантаження учнів під час занять і досягти оптимального обсягу домашніх завдань.
- Проводити рухливі ігри в позаурочний час і на перервах, фізкультхвилинки під час занять.
- Створювати тематичні підбірки літератури в певні періоди навчального року (збір грибів, поведінка біля водойм, інфекційні захворювання, використання піротехнічних розваг тощо).
- Запровадити та зробити традиційним День здоров'я, у рамках якого проводити рухливі ігри, масові змагання, профілактичні заходи тощо.
- Попереджувати виникнення проблем розвитку дитини, допомога у вирішенні актуальних завдань розвитку, навчання, соціалізації, порушення емоційно-вольової сфери, проблеми взаємовідносин у колективі.
- Створення культурологічного середовища (мережа гуртків, система самоврядування, соціальне виховання), оздоровлення емоційного простору школи, організація інтер'єру школи в цілому та навчальних приміщень.
- Організовувати та проводити зустрічі з батьками; тренінги з питань збереження здоров'я, профілактики шкідливих звичок; альтернативні позакласні заходи.
- Консультувати та надати методичну допомогу вчителям, класним керівникам, батькам із питань здорового способу життя та профілактики правопорушень.
- Створювати умови для альтернативних видів дозвілля, проводити індивідуальну роботу з дітьми, які потребують особливої уваги; створювати умови для діяльності учнівського самоврядування, організовувати позаурочну виховну діяльність.
- Сприяти виробленню в учнів норм позитивної поведінки, формуванню позитивної мотивації на здоровий спосіб життя.

Діяльність медичної служби

- При диспансеризації виявляти учнів із фізичними вадами розвитку; забезпечити функціонування спеціальних медичних груп.
- Створити учнівську агітбригаду для проведення профілактично-оздоровчих бесід, підібрати відповідні матеріали, розробити програму бесід і лекцій.
- Забезпечити випуск стіннівок для висвітлення питань збереження здоров'я та профілактики шкідливих звичок.
- Забезпечити оформлення «листків здоров'я» на учнів школи.
- Розробити курс лекцій для учасників освітнього процесу з питань організації режиму дня, раціонального харчування, правил особистої гігієни.
- Відслідковувати стан здоров'я учнів, консультувати учасників освітнього процесу, а при необхідності надавати медичну допомогу.

Співпраця із громадськістю та закладами сприяння здоров'ю

- Проводити заняття батьківського університету з питань виховання здорового підростаючого покоління.
- Брати активну участь у спортивних змаганнях, конкурсах, у заходах з питань розвитку здорового суспільства.
- Організовувати та проводити презентації гуртків і секцій спортивно-оздоровчих позашкільних навчальних закладів; сприяти поширенню інформації про їх діяльність серед учасників освітнього процесу.
- Забезпечити участь у виховних заходах спеціалістів служб і закладів, діяльність яких пов'язана із забезпеченням здорового способу життя. Проводити лекторії для учасників освітнього процесу.

Фінансування

Фінансування програми здійснюється з державного бюджету й інших джерел, використання яких не заборонено чинним законодавством. Ряд заходів програми здійснюється на громадських засадах.

Очікуваний результат

Створення комфортних умов перебування дитини у школі, раціональна організація навчальної діяльності, її цілісна перебудова відповідно до медичних, санітарно-гігієнічних норм, що забезпечить збереження й укріплення здоров'я учасників освітнього процесу. Перетворення освітнього процесу у спільну діяльність усіх його учасників і громадськості, спрямовану на досягнення стану повного фізичного, духовного та соціального благополуччя особистості.

Підготовка учнів до самостійного життя, формування адекватних механізмів фізіологічної, психологічної, соціальної адаптації до оточуючого середовища, готовність до самостійного здорового способу життя.

Об'єднання зусиль педагогічного колективу, медичних працівників, батьків для реалізації права дітей і підлітків на збереження та зміцнення

фізичного здоров'я як найвищої соціальної цінності та права громадян на безпечні й нешкідливі умови праці та навчання.

Досягнення показників здорового клімату у школі:

- довірливих, відкритих стосунків дорослих і дітей;
- відкритості в обговоренні проблем;
- доступності професійної психолого-педагогічної допомоги;
- позитивної мотивації на здоровий спосіб життя в дорослих і дітей;
- наявності позаурочної виховної системи, яка включає в себе не лише шкільні, а й позашкільні структури;
- наявності шкільних традицій із формування навичок здорового способу життя;
- активності учнівського самоврядування у проведенні профілактичної роботи у школі;
- виявлення розвинутих позитивних особистісних якостей в учнівському, учительському, батьківському середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакал С. Програма "Школа сприяння здоров'ю"
<http://www.osvita-ua.net/school/manage/1393/>
2. Ващенко Л.С. Основи здоров'я: Книга для вчителя / Л.С.Ващенко, Т.Є.Бойченко.- К.: Генеза, 2005. – 240 с.
3. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. Школа проти СНІДу. Профілактика ризикованої поведінки: Посібник для вчителя. – К.: Алатон, 2004. – 256 с.
4. Загальна інформація про мережу шкіл сприяння здоров'ю м. Харкова
<http://www.city.kharkov.ua/documents/zaginfshspr2009.doc>
5. Козак І.О. Інтерактивна модель навчання і формування соціально-психологічних компетентностей учнів // Проблеми освіти. – 2006. – №49. – С.110-114.
6. Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді // Основи здоров'я: Книга для вчителя / Л.С.Ващенко, Т.Є.Бойченко.- К.: Генеза, 2005. – С. 43-57.
7. Страшко С.В., Животовська Л.А., Гречишкіна О.Д., Міненок А.О., Савонова О.В., Гаврилюк В.О. Соціально-просвітницькі тренінги з формування мотивації до здорового способу життя та профілактики ВІЛ/СНІДу / За редакцією Страшка С.В. // Навчально-методичний посібник для викладачів валеології, основ медичних знань та безпеки життєдіяльності, вчителів основ здоров'я, студентів вищих педагогічних навчальних закладів. – 2-е вид., переробл. і допов. – Київ: Освіта України, 2006. – 260 с.
8. Технологія проведення тренінгів з формування здорового способу життя молоді / Г.М.Бевз, О.П.Главник. – К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2004. – Кн. 1. – 176 с.
9. Die Förderung der Gesundheit in der Schule: Grundlagen, Programme, Methoden und Ergebnisse der schulischen Gesundheitserziehung und Gesundheitsförderung / Hubert Weighlofer. – Wien: Facultas-Univ.-Verl., 2000.

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧА ДІЯЛЬНІСТЬ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ

О.О.Єжова, науковий керівник лабораторії з проблем здоров'язберігаючої діяльності у закладах освіти Сумського ОІППО, к.б.н.

Велика кількість дослідників з різних країн відмічають, що в стані здоров'я дітей різного віку спостерігаються негативні тенденції. Що стосується дітей нашого регіону, то викликає занепокоєння зростання чисельності хронічних захворювань, розповсюдженість захворювань опорно-рухового апарату, нервової системи та зорової сенсорної системи. За статистичними даними протягом останнього десятиріччя кількість школярів з хронічною патологією зросла у 1,5-2 рази. Протягом навчання в школі 70% функціональних порушень переходять в стійку хронічну патологію, кількість захворювань органів зору збільшується в 4-5 разів, органів травлення – в 3 рази, нервово-психічних захворювань – в 2 рази. За даними обласного управління охорони здоров'я показники зниження гостроти зору та порушення постави серед дітей 2-8 класів Сумської області вищі за аналогічні державні показники. По м.Суми дані показники вище за обласні. В структурі хронічної патології провідними виступають захворювання нервової системи і органів чуття (за рахунок міопії), захворювання органів дихання, захворювання органів травлення, за розповсюдженістю - в п'ятірку основних груп захворювань входять хвороби органів дихання, хвороби органів травлення, хвороби кістково-м'язової системи, хвороби шкіри та підшкірної клітковини і хвороби ендокринної системи [5, 6].

Здоров'я дітей та підлітків – одна з головних умов, яка забезпечує повноцінність процесу виховання. Формування здоров'я дитини протягом навчання в школі в значній мірі залежить від умов навчання, характеру навчального процесу, образу життя. Багато дослідників аналізували вплив різних шкільних факторів на стан здоров'я дітей та підлітків. Були виділені десять основних шкільних факторів ризику, які мають негативний вплив на здоров'я підростаючого покоління: 1) стресова педагогічна тактика; 2) інтенсифікація навчального процесу, 3) невідповідність методик і технологій навчання віковим та функціональним можливостям школярів; 4) передчасний початок дошкільного систематичного навчання; 5) невиконання елементарних фізіологічних та гігієнічних вимог до організації навчального процесу; 6) функціональна неграмотність педагога в питаннях охорони і зміцнення здоров'я; 7) масова безграмотність батьків в питаннях збереження здоров'я дітей; 8) невідповідність роботи служби шкільного лікарського контролю сучасним вимогам; 9) неефективність системи фізичного виховання; 10) відсутність системи роботи по формуванню цінності здоров'я та здорового способу життя [7].

Пошук ефективних шляхів збереження здоров'я, профілактики захворювань, формування навичок здорового способу життя на основі аналізу досвіду практичної роботи системи освіти дозволяє стверджувати,

що на сьогодні найбільш реальним та корисним є практика здоров'язберігаючого навчання.

Розвиток Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю можна розглядати як участь в європейському проєкті, який був започаткований у 1991 році. З самого початку європейська модель «Школи здоров'я» була в основному направлена на покращення діяльності шкільної медичної служби. Робота проводилася по трьох напрямках: освітній – інформація про здоров'я та формування мотивації до здорового способу життя на багатьох навчальних дисциплінах; медичний - удосконалення шкільної медичної служби шляхом посилення її профілактичної функції; санітарно-гігієнічний - створення відповідних умов для збереження і зміцнення здоров'я школярів.

З 1997 року на першій Європейській конференції шкіл сприяння здоров'ю була прийнята п'ятикомпонентна модель школи сприяння здоров'ю. До трьох попередніх компонентів, які дещо були уточнені і розширені додалися ще два: 1) система фізичного виховання для всіх школярів; 2) психолого-діагностична служба для всіх учасників освітнього процесу [8].

В Інституті вікової фізіології РАО розроблена наступна базова модель системної комплексної роботи по збереженню і зміцненню здоров'я учнівського та педагогічного колективів в освітніх закладах, що включає шість блоків [7]. Перший блок – оцінка і створення здоров'язберігаючих умов закладу. Сюди відносяться стан і утримання будівлі і приміщень школи у відповідності до санітарно-гігієнічних нормативів; оснащеність спортзалів, спортмайданчиків необхідним обладнанням; наявність та задовільне обладнання медичного кабінету; наявність та необхідне обладнання шкільної їдальні; організація якісного харчування; необхідний (в розрахунку на кількість учнів) та кваліфікований склад фахівців, які забезпечують роботу з учнями (медичні робітники, вчителі фізичної культури, психологи, логопеди, і т.п.). Відповідальність та контроль за реалізацією цього блоку покладена на адміністрацію школи. Другий блок – раціональна організація навчального процесу, куди включені питання стосовно виконання гігієнічних норм і вимог до навчального та позанавчального навантаження на всіх етапах навчання; використання методів і методик навчання, що відповідають віковим можливостям і особливостям учнів; введення будь-яких інновацій в початковий процес тільки під контролем фахівців; суворе дотримання всіх вимог до використання технічних засобів в навчанні; раціональна організація уроків фізичної культури та занять рухового характеру; індивідуалізація навчання, робота за індивідуальними програмами в старших класах. Організація фізкультурно-оздоровчої роботи включена до третього блоку. Особлива увага приділяється питанням повноцінної та ефективної роботи з учнями всіх груп здоров'я; організації занять з ЛФК, години активного руху між 3-м та 4-м уроками в початковій школі, організації динамічних перерв, фізкультпауз на уроках, що сприяло б емоційному розвантаженню та підвищенню рухової активності; створенню умов та організації роботи

спортивних секцій; регулярному проведенню спортивно-оздоровчих заходів (дні спорту, змагання, олімпіади, походи, тощо).

Санітарно-просвітницьку роботу пропонується розбити на два блоки. Четвертий блок – це просвітницько-виховна робота з учнями по формуванню навичок здорового способу життя та цінності здоров'я, в рамках якої виконуються різні оздоровчі програми, проводяться лекції, бесіди, консультації з проблем збереження і зміцнення здоров'я, профілактики шкідливих звичок, створюються громадські ради з питань здоров'я. До п'ятого блоку включена організація просвітницької і методичної роботи з педагогами, спеціалістами і батьками. За даними літератури одними із шкільних факторів ризику виступають низький рівень обізнаності педагогів з питань збереження і зміцнення здоров'я та дуже низька культура здоров'я батьків [2]. Тому до цього напрямку роботи входять лекції, семінари, консультації, курси по різним питанням росту і розвитку дитини, її здоров'я; придбання необхідної науково-методичної літератури; залучення педагогів та батьків до спільної роботи з проведення спортивних змагань, днів здоров'я, занять з профілактики шкідливих звичок. Шостий блок – профілактика і динамічне спостереження за станом здоров'я (моніторинг). Сюди включені: виконання рекомендованих засобів профілактики захворювань, які не потребують постійного контролю з боку лікаря (наприклад, профілактика порушення постави, порушення зору, тощо); регулярний аналіз та обговорення на педрадах даних про стан здоров'я школярів; регулярний аналіз результатів динамічних спостережень за станом здоров'я та їх обговорення з вчителями, батьками, ведення карти здоров'я класу, школи, що дозволяє наочно побачити динаміку захворюваності, та вжити необхідні заходи у випадку зростання захворюваності; створення системи комплексної педагогічної, психологічної та соціальної допомоги дітям із шкільними труднощами; залучення медичних працівників до реалізації всіх компонентів роботи по збереженню і зміцненню здоров'я школярів.

Цікаво відмітити, що колектив авторів Інституту вікової фізіології РАО не виділяє «лікувальну та оздоровчу роботу» окремо в напрямках роботи «Школи здоров'я». Це говорить про те, що даний вид роботи не є функцією навчального закладу, це прерогатива медичних працівників та лікувальних установ.

За даними аналізу моніторингу середньої освіти в російських школах, виділені три різновиди моделей здоров'язберігаючої діяльності [2]:

1. «Недостатня» - дана модель характеризується недостатнім фінансуванням, низьким рівнем забезпеченості кваліфікованих кадрів для здоров'язберігаючої діяльності, низькою активністю педагогічного колективу у вирішенні завдань збереження і зміцнення здоров'я.
2. «Типова» - відрізняється від попередньої високою активністю педагогічного колективу, але відмічається низька ефективність і результативність діяльності.

3. «Перспективна» - модель, яка заслуговує на увагу, і в залежності від провідної здоров'язберігаючої діяльності може бути поділена на три типи:
 - 3.1. «Інфраструктура» - модель, де основна робота проводиться по створенню внутрішкільного середовища, що відповідає вимогам ДержСанПіНу.
 - 3.2. «Діяльність» - модель, в якій кваліфікована робота педагогічного колективу направлена на використання різних засобів підвищення рухової активності учнів протягом всього періоду перебування дитини в закладі.
 - 3.3. «Оздоровлення» - модель, яка передбачає використання різноманітних фізіотерапевтичних та немедикаментозних засобів для зміцнення здоров'я школярів під наглядом медичних робітників.

Безперечно, що перші дві моделі «Недостатня» та «Типова» не відповідають вимогам і цілям шкіл сприяння здоров'ю. Заслуговує на увагу третя модель «Перспективна». Але треба відмітити, якщо типи цієї моделі «Інфраструктура» та «Діяльність» не викликають заперечень, то до типу «Оздоровлення» не можна віднести однозначно. По-перше, використання фізіотерапевтичних процедур вимагає окремо обладнаного кабінету з дорогою апаратурою та кваліфікованим персоналом, що, мабуть, недоцільно в рамках окремо взятого закладу. По-друге, немедикаментозні засоби оздоровлення можуть бути причиною розвитку алергічних станів у дітей.

В Україні також активно ведеться здоров'язберігаюча діяльність в різних закладах освіти. Але поки ще відсутній теоретичний узагальнюючий аналіз даної діяльності в рамках країни. В окремих регіонах активність і ефективність роботи шкіл сприяння здоров'ю потужна і підтримується місцевими органами влади, в деяких (як і в Сумській області) - знаходиться на низькому рівні і потребує підтримки. За результатами роботи шкіл сприяння здоров'ю різних регіонів України та країн СНГ серед дітей шкільного віку відмічаються зниження гострих захворювань, функціональних порушень постави, тривожності, зростання мотивації до шкільного навчання, здорового способу життя [3, 5].

Практичний досвід шкіл сприяння здоров'ю знаходить подальше розповсюдження і розвиток в Україні. Міністерством освіти і науки України в 2003 та 2006 роках проведені Всеукраїнські конкурси-захисти сучасної моделі навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю. У 2005 році проведено Всеукраїнський конкурс-захист на кращу регіональну Програму розвитку Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю. Кількість навчальних закладів, що взяли участь у конкурсі-захисті в 2006 році зросла вдвічі порівняно з 2003 роком. Сумська область в 2003 році на третьому етапі Всеукраїнського конкурсу була представлена лише гімназією №1 м.Суми, в 2006 році – вже трьома закладами (гімназія м.Охтирки, гімназія №1 м.Суми,

загальноосвітня школа I ступеню – дошкільний навчальний заклад №42 м.Суми). Всі три заклади стали переможцями в різних номінаціях [4].

Якщо врахувати, що в I та II етапах Всеукраїнського конкурсу взяли участь близько 2% освітніх закладів області, то безумовно, що це мала кількість установ, які проводять **комплексну систематичну здоров'язберігаючу та здоров'яформуючу роботу**. Але інші заклади також проводять, хоча і безсистемно, профілактичну, фізкультурно-оздоровчу, просвітницьку роботу, та мають бажання приєднатися до обласної мережі шкіл сприяння здоров'ю. На наш погляд, в місті та області на недостатньому рівні проводиться координація роботи здоров'язберігаючого спрямування серед навчальних закладів і назріла необхідність створення дійового обласного координаційного центру здоров'язберігаючої діяльності та впровадження в практику здоров'язберігаючої та здоров'яформуючої експериментальної програми обласного рівня «Здорові діти – могутня держава».

ЛІТЕРАТУРА

1. Артюхов М.В., Шевелева Л.А., Дубнова О.А. и др. Инновационные подходы к организации здоровьесберегающей деятельности общеобразовательных учреждений // Валеология. – 2005. - №4. – С.100-112.
2. Безруких М.М., Сонькин В.Д., Зайцева В.В. и др. Анализ здоровьесберегающей среды в учреждениях общего образования// Валеология. – 2005. - №4. – С.85-92.
3. Зобова Н.В. Формирование здорового образа жизни в процессе обучения в школе / Формування здоров'я дітей, підлітків та молоді в умовах навчального закладу: Мат.Всеукр.наук.-практ.конф. – Суми, 2006. - С.96-102.
4. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2006. – №35. – С.3-28.
5. Калиниченко І.О. Збереження і зміцнення здоров'я школярів в умовах сучасного освітнього закладу/ Формування здоров'я школярів в умовах освітнього закладу. Мат.обл.наук.-практ.конф. – Суми, 2004. – С.51-57.
6. Кривцун С.І., Гук С.В. Стан здоров'я школярів міста Суми і Сумської області/ Формування здоров'я школярів в умовах освітнього закладу. Мат.обл.наук.-практ.конф. – Суми, 2004. – С.82-86.
7. Методические рекомендации: Здоровьесберегающие технологии в общеобразовательной школе: методология анализа, формы, методы, опыт применения /Под ред. М.М.Безруких, В.Д.Сонькина. – М.: Триада-фарм. – 2002. – 114 с.
8. Наumenко Ю.В. Современная практика здоровьесберегающего образования //Валеология. – 2006. - №3. – с.44-52.

ШКОЛА - ЗДОРОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ

ДЛЯ ПОВНОЦІННОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Бережна Таміла Іванівна, завідувач сектора науково-дослідної та експериментальної роботи Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, м. Київ

У Концепції загальної середньої освіти в Україні (12-річна школа, 2001 р.) визначено, що «Школа - це простір життя дитини; тут вона не готується до життя, а повноцінно живе, і тому вся діяльність навчального закладу відбувається так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника власного життя у співпраці з дорослими; гармонізації і гуманізації відносин між учнями і педагогами, школою і родиною, школою і громадою, ґрунтуючись на ідеї самоцінності дитинства, діалогу, усвідомленого вибору особистого життєвого шляху».

Школа повинна дати суспільству фізично здорових і сильних людей. професіоналів, що мужньо переносять труднощі й негаразди життя.

Випускник школи сьогодні має бути, в першу чергу, здоровою людиною, особистістю, яка соціально адаптована, професійно зорієнтована, здатна до саморозвитку і самореалізації, активної ролі у суспільстві як громадянина, спеціаліста, продовжувача традицій національної культури, носія вічних світових цінностей, творця кращої долі для себе і своєї країни.

Софія Русова так зазначала завдання національної школи: "школа має стати життєвою майстернею, де учні навчаються інтелектуального зусилля й самоопанування, привчаються усе своє життя підтягнути під поняття свободи і порядку",

У пошуках нової філософії змісту освіти, інноваційних педагогічних технологій особливе місце належить загальноосвітнім навчальним закладам, які стали центрами творчості, експериментальними навчальними закладами всеукраїнського та регіонального рівнів. Прогностичні проектні експерименти, які проводяться на їхній базі, мають надзвичайно важливе і цінне значення для творення школи ХХІ століття.

Кожний навчальний заклад визнає свою філософію розвитку, цінності і пріоритети.

Тому кожен навчальний заклад виконує свою місію, яка спрямовується на те, щоб допомогти кожній дитині усвідомити цінність і зміст життя, оволодіти універсальними константами життєвого світу. Так виникли:

- школа сприяння здоров'ю,
- школа життєтворчості,
- школа толерантності,
- школа радості,
- школа майбутнього;
- школа самореалізації особистості та інші.

Сьогодні відмічаємо загальноосвітні навчальні заклади - Школи сприяння здоров'ю, які ставлять на перше місце здоров'я дитини, а не власний престиж.

Багаторічний досвід роботи діяльності загальноосвітніх навчальних закладів саме в такому напрямі показав, що обраний шлях - не ілюзія, це - реальність.

Школа сприяння здоров'ю - це школа педагогічної підтримки і захисту дитини, її фізичного, психічного, духовного здоров'я, яка створює для учасників освітнього процесу здоров'язберігаючий освітній простір.

Основними пріоритетами здоров'язбереження в Школі сприяння здоров'ю є:

- надання та поглиблення знань щодо дбайливого ставлення дітей та учнів до власного здоров'я та здоров'я оточуючих їх людей;
- " формування власної світоглядної позиції щодо культури здоров'я та позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, розвиток життєвих і оздоровчих навичок, виховання безпечної поведінки дітей та молоді;
- використання в системі шкільної освіти здоров'язберігаючих технологій;
- створення здорового середовища та сприятливих умов, творчих взаємостосунків між керівництвом, педагогами, батьками, учнями та вихованцями.
- забезпечення санітарно-гігієнічних умов освітнього процесу (належного стану приміщень, їх інтер'єру; правильного харчування тощо);
- реабілітаційна функція: (вітамінізація, фітотерапія, лікувальна фізкультура, оздоровчі процедури, профілактика різних захворювань);
- комплексний психолого-педагогічний супровід дитини у освітньому процесі; діагностика розвитку учнів, психологічний фон навчання.

В Україні розвивається Національна мережа навчальних закладів Шкіл сприяння здоров'ю. Ініціативою таких шкіл є взаємозв'язок між високим рівнем здоров'я і доброю освітою. Розвиток мережі Шкіл сприяння здоров'ю є інноваційним механізмом у розвитку технологій моделювання сучасного навчального закладу як Школи сприяння здоров'ю.

Відповідно до вимог Всесвітньої організації охорони здоров'я в різних країнах світу проводяться конкурси, огляди, презентації Шкіл сприяння здоров'ю за різними формами. В Україні з метою розвитку Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю протягом 2003-2009 років тричі проведено всеукраїнський конкурс-захист сучасної моделі навчального закладу Шкіл сприяння здоров'ю.

Це дало поштовх для більш глибоких змін в оновленні змісту освітнього процесу для багатьох шкіл, упровадження нових підходів, форм, методів роботи.

До організації і проведення конкурсу-захисту сучасної моделі навчального закладу - Школи сприяння здоров'ю були залучені учнівські колективи, педагогічні колективи, батьківська громадськість, органи учнівського самоврядування, місцеві органи влади, шефи, громадські організації.

З кожним наступним конкурсом кількість навчальних закладів збільшувалась майже у два рази порівняно з попередніми роками.

Навчальні заклади реалізують ідею та місію Шкіл сприяння здоров'ю в регіонах, поширюють інформацію про цінності здорового способу життя, створюючи навколо себе середовище, сприятливе для здоров'я, залучаючи заклади-супутники до спільної роботи.

Сьогодні ми маємо чітко вироблені критерії Школи сприяння здоров'ю.

Школа сприяння здоров'ю -

- 1. Приймає до уваги всі аспекти шкільного життя.**
- 2. Залучає до вирішення проблеми зміцнення здоров'я підростаючого покоління місцеву владу та громадські організації.**
- 3. Передбачає цілісний підхід до індивідуального здоров'я дитини, який розглядає як систему складових - фізичне, психічне, духовне, соціальне здоров'я.**
- 4. Створює освітньо-виховне середовище, яке має значення для цілісного розвитку особистості.**
- 5. Зосереджується на активній участі учнів в оздоровчих програмах різних напрямів.**
- 6. Визначає, що необхідною умовою здорового способу життя є накопичення знань, формування необхідних переконань та вироблення в учнів навичок, вмінь здорового способу життя.**
- 7. Визначає важливість шкільного оточення з точки зору його естетичного та прямого психологічного впливу на здоров'я учнів та персоналу.**
- 8. Розглядає здоров'я та добробут персоналу як важливу складову частину зміцнення здоров'я в школах, персонал грає взірцеву роль для учнів;**
- 9. Вважає підтримку батьків і співробітництво з ними одним із важливих завдань.**
- 10. Включає в себе не лише медогляди та профілактику хвороб, але й активне формування валеологічного світогляду.**

Ці 10 критеріїв, які виписані за матеріалами міжнародного проекту "Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю", що започаткований Європейським регіональним бюро ВООЗ, Єврокомісією та Радою Європи у 1992 році. Україна приєдналася до проекту з 1995 року .

Школа сприяння здоров'ю є середовищем для розвитку висококультурної, інтелектуально розвиненої здорової особистості.

Відомий педагог, психолог, історик філософії П.П.Блонський у 1918 році обґрунтував ідею створення школи, де діти не лише навчалися б, але й готувалися до майбутнього самостійного життя. Завдання вчителів полягало у тому, щоб школа стала "...місцем життя дитини, ...створити раціональну організацію цього життя".

Одним із принципів діяльності Школи сприяння здоров'ю є принцип гуманізації взаємин учителів та учнів, який полягає у сприйнятті особистості дитини, її життя і здоров'я, а також життя і здоров'я вчителів, усіх працівників навчального закладу; створення здорових стосунків між учнями, вчителями і батьками.

Головне завдання педагога в такій школі: зберегти світ дитинства в цілості й недоторканості та допомогти дитині прожити його в радості та повноті прагнень, забезпечити поступовий безболісний перехід дитини зі світу дитинства в дорослий світ.

В.О.Сухомлинський писав: „Учитель повинен знати і відчувати, що на його совісті - доля кожної дитини, що від його духовної культури та ідейного багатства залежить розум, здоров'я, щастя людини, яку виховує школа”.

Сьогодні можна підтвердити, що колективи загальноосвітніх навчальних закладів, які є членами Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю, розробляють навчальні програми, уроки щодо покращення психологічного комфорту учнів під час занять шляхом поєднання здоров'язберігаючих, педагогічних технологій, працюють над створенням здорового освітнього середовища для навчання і виховання учнів.

Так, і педагогічний колектив освітнього об'єднання №136 м. Дніпропетровська (директор Письменний В.Б.), яке є експериментальним навчальним закладом всеукраїнського рівня, дійсним членом Європейської та Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю, вважає, що в кожному загальноосвітньому навчальному закладі повинна пройти переорієнтація всього освітнього процесу на особистість учня, що передбачає такі принципи організації освітнього процесу:

Забезпечення здорового способу життя для всього шкільного контингенту шляхом створення середовища, яке сприяє зміцненню здоров'я. Для цього змінюється структура закладу, вся система викладання, організація освітньої діяльності, що неодмінно спрямовується на розвиток учня та використовується для активних взаємин із соціальним середовищем школи.

Інтеграція зміцнення здоров'я в усі фактори щоденного життя закладу.

Зміцнення здоров'я стає суттєвою складовою всіх програм, які неодмінно дають змогу учням постійно звертатися до чинників здоров'я, використовувати різні інноваційні підходи до навчання. Співпраця у школі між учнями, педагогами, батьками та громадою. За цих обставин усі названі фактори сприяють поліпшенню та розвитку шкільної політики, створенню сприятливої атмосфери для виховання та навчання.

Комплексний підхід до зміцнення здоров'я значно впливає на шкільне життя і потребує структурних змін та впровадження інноваційних ідей і методів у освітньому процесі.

Гуманізація освіти подолає відчуження вчителя й учня від навчальної діяльності, дасть змогу звернутися до надбань світової культури, збагатити навчальні предмети ідеями людяності, миру, милосердя, толерантності.

Реалізувати цей принцип може лише вчитель-гуманіст, педагог-дослідник.

Єдність загальнолюдського і національного має на меті сформувати духовну культуру людини, гуманістичне мислення категоріями "вічних" цінностей, які засвоюються крізь призму національного. Це здійснюється всією системою освітньої роботи. Пріоритетна роль у реалізації цього принципу належить предметам гуманітарно-естетичного циклу, курсам, які дають змогу дітям краще пізнати себе.

Школа сприяє відродженню національної культури на тлі надбань світової цивілізації, формуванню в дитини почуття громадянської, національної та особистої гідності. Єдність загальнолюдського і національного у навчанні та вихованні допомагатиме виявляти й розвивати творчі здібності учнів.

Розвивальне навчання спрямоване на саморозвиток особистості, що потребує переорієнтації освітнього процесу з предметного на процесуальні й мотиваційні аспекти освіти. Розвивальне навчання забезпечує якісні зміни в інтелектуальній емоційно-вольовій і дієво-практичній сферах особистості. Відоме положення психології "навчання веде за собою розвиток" доповнено зворотним принципом - "повноцінний розвиток сприяє і повноцінному навчанню".

Співробітництво, співтворчість учителя й учня спрямовані на опанування останнім усіх складових культури: знань, досвіду, діяльності, цінностей людських взаємин. Педагог і учні - активні учасники освітнього процесу в усіх його компонентах: від планування мети до контролю одержаних результатів. Співробітництво, співтворчість діалектично поєднуються з Індивідуальною творчістю на основі суспільно-розподільної діяльності, бо в Школі сприяння здоров'ю учні є вільними від будь-якого пригнічення, страху, знущань і глузування.

Диференціація та індивідуалізація навчання повніше забезпечують творчий розвиток кожного учня, враховуючи особливості його інтелектуальної, емоційно-вольової та дієво практичної сфер, фізичного та психічного через профільне і спеціалізоване навчання, створення альтернативних програм, посібників і підручників різної складності, зменшення наповненості класів і поділ їх на групи, достатнє матеріальне забезпечення, розгалуженість соціально-психологічної служби в закладі на різних рівнях навчання. Визначення специфіки обдарованості дітей для диференціації та індивідуалізації навчання.

Індивідуальні потреби саморозвитку задовольняються через індивідуальні групові заняття, варіативну частину, спецкурси, гуртки, факультативи, клуби, пошукову роботу, винахідництво, систему знань із різних видів спорту.

Оптимізація освітнього процесу передбачає досягнення кожним учнем школи сприяння здоров'ю найвищого саме для нього рівня розвитку творчих здібностей, обдарованості, знань, умінь і навичок, психічних функцій,

способів діяльності, можливих у даному віці для даної особистості і в даних умовах, за рахунок добору найдоцільніших форм і методів навчання при найменших затратах часу.

Принцип оптимізації систематизує всі дидактичні принципи (міцності, доступності, систематичності, свідомості, активності тощо), надаючи процесу навчання цілісності і системності, відкритості та динамічності гімназійної освіти. тобто її постійного розвитку, самооновлення і саморегуляції. Адже школа культури здоров'я - це навчальний заклад, на який проектується і на якому апробуються новий зміст освіти, нові технології, структурні моделі навчання, способи виховання, шляхи розвитку учня тощо. Вона є відкритою педагогічною системою, вільною від догматів і чутливою для прогресивних інновацій.

Системність - усі структурні елементи взаємодіють для забезпечення функцій освітньої системи: збереження здоров'я, зміцнення здоров'я, відновлення здоров'я, природовідповідність.

Саме за таких умов, застосовуючи всі ці принципи, ми зможемо з певністю констатувати, що Школи сприяння здоров'ю є найпершим чинником виховання дітей з далекосяжними очікуваннями та високими досягненнями в галузі освіти.

Саме Школа сприяння здоров'ю є тим здоровим середовищем для розвитку дітей та учнівської молоді, де всі складові освітнього процесу підпорядковані головному - формуванню здорової особистості, яка сьогодні має бути, в першу чергу, здоровою людиною, соціально адаптованою, професійно зорієнтованою, здатна до саморозвитку і самореалізації, активної ролі у суспільстві як громадянина, спеціаліста, продовжувача традицій національної культури, носія вічних світових цінностей, творця кращої долі для себе і своєї країни.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ШКІЛ СПРИЯННЯ ЗМІЦНЕННЮ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ І ПЕРСПЕКТИВИ НА МАЙБУТНЄ

Валентина Шаповалова, Заслужений діяч науки і техніки України, доктор медичних наук, професор, Національний координатор проекту ЄК і РЕ ВООЗ в Україні

У 1990 році ВООЗ разом з Європейською комісією і Радою Європи розробила ініціативу по створенню мережі шкіл, що сприяють здоров'ю. Це - багатофакторний підхід, що охоплює такі напрямки діяльності, як набуття знань і навичок в області охорони здоров'я на шкільних заняттях, зміни соціального та фізичного середовища перебування в школах і розвиток зв'язків із суспільством в цілому. За 15 років активної роботи 43 країни підтвердили свою участь у мережі. Зараз цей проект охоплює населення від

Ісландії до Казахстану, а це - 5 годинних поясів. У результаті спільної діяльності проведені систематичні дослідження, які охоплюють питання фізичного, психічного здоров'я, фізичної активності, здорового раціону харчування, зміни моделі поведінки школярів з виключенням агресивної поведінки, запобігання розповсюдженню серед дітей і молоді основних факторів ризику розвитку захворювань – тютюнокуріння, споживання алкоголю, наркотиків, що дозволило науково обґрунтувати і впровадити заходи по зміцненню здоров'я в групах осіб одного кола.

Ці програми належать до числа найбільш ефективних у плані зміцнення здоров'я, а висока профілактична спрямованість виявлена саме у тих школах, де участь забезпечувалась не тільки самими школярами, а й колективом педагогів, батьків, учасниками з боку соціуму - представниками владних, громадських структур і бізнесу. Експертами ВООЗ був виявлений позитивний вплив цього підходу на соціальне і фізичне середовище перебування у школах, встановлено, що такі програми позитивно впливають на поведінку школярів у відношенні здоров'я. Чітко визначені позитивні фактори в основних компонентах програми шкіл сприяння здоров'ю. Найбільший ефект виявлено у тих країнах, де шкільні програми достатньо стійкі, різносторонні і де передбачається участь всієї школи у забезпеченні належного рівня навчання. Найменшому вивченню досліджень, що контролюються, та ініціатив в галузі зміцнення здоров'я у школах підлягали результати аналізу шкільних служб охорони здоров'я. Визначились і чіткі проблеми: відсутність ресурсів, недостатня підготовка вчителів, відсутність зв'язку з медичними працівниками, різниця в системі охорони здоров'я й освіти. Проте спільними для всіх учасників проекту визначились основні критерії здоров'я: спосіб життя, якість життя, вплив навколишнього середовища. Це дозволило виробити модель, в якій учні реально впливають на навколишнє середовище, що розширює права школярів. Одночасно виробились зв'язки між соціально-культурними умовами і навчанням дітей у школах. Сам процес навчання в школах ґрунтується на демократії та розширення прав учнів. Такий підхід дозволяє учням самим формувати своє здоров'я, а дорослі виступають в якості консультантів. Таким чином, учні беруть участь у всіх аспектах діяльності школи. Розширюються права учнів, що стає способом життя. Подальше впровадження проекту передбачає створення умов для здоров'я через навчання (програми) і взаємодію з середовищем. У зв'язку з цим витікають питання підготовки вчителів. А саме якого типу підготовка викладачів потрібна, щоб був діалог? Який рівень соціальних і цивільних компетенцій потрібен педагогам для діалогу? Які формальні і неформальні способи навчання потрібні? Слід розуміти, що саме школа формує результат навчання, а не система охорони здоров'я. У деяких країнах законодавчо визначено, що здоров'я дитини залежить тільки від батьків, а не від результату навчання і набуття навичок у школі, тому й цілі інколи досягаються тільки в межах навчання, тобто, ключові компетенції і навчальні плани розробляються для всіх країн Європи. Основними визнані

безперервне навчання і якість викладацької діяльності. Саме з цих позицій сформована «екологічна модель здоров'я», яка добре розвивається і має майбутнє.

З 2008 року проект починає розвиватися з новою концепцією і новою назвою «Школи здоров'я в Європі» (SHE),.. що передбачає забезпечення рівня здоров'я через школи. Таким чином, школи сприяння здоров'ю стають ключовою зв'язкою між МОН, МОЗ Мінмолоді, сім'ї та спорту, соціальними службами, соціумом та іншими відомствами., Тобто школа стає не тільки місцем отримання знань про здоров'я, а через пропаганду, співпрацю, лідерство стає центром «екологічної моделі здоров'я».

Слід наголосити, що в нашій країні вже понад 3600 шкіл активно працюють за цією концепцією. Серед цих шкіл МОН України проведені 3 всеукраїнські конкурси, і авторські моделі таких шкіл отримали високе визнання на X Міжнародній виставці навчальних закладів «Сучасна освіта в Україні-2007». Активну підтримку одержують і науково-практичні розробки для вчителів з формування основ здорового способу життя. Адже на сьогоднішній день чітко визначився факт погіршення якості та комфортності життя, в першу чергу це стосується здоров'я молоді та школярів. За останні 10 років значно підвищилось число вад і спадкових захворювань у молодому віці, збільшилося число так званих «хвороб цивілізації», зокрема - судинних дистоній, неврозів, алергічних захворювань. Одночасно зросла частота переходу гострих форм захворювань у хронічні. Визначеними негативними особливостями навчальної діяльності є також обмежена рухова активність, нерациональне харчування, недотримання режиму праці та відпочинку, перевищення рівня психоемоційної напруги. Все це призвело до розвитку високого рівня глобальної гіподинамії у молоді та значного перевищення біологічного віку над паспортним. Паралельно слід наголосити на тому, що діюча система фізичного виховання знаходиться в кризовому стані і, не в останню чергу, через відсутність чітких об'єктивних критеріїв медичного контролю. На фоні саморуйнівної поведінки значно зріс негативний вплив тютюнокуріння, зловживання алкоголем, вживання наркотиків, нехтування нормами гігієни. Стало очевидним те, що ризикова поведінка молоді не в останню чергу формується внаслідок недостатньої пропаганди основ здорового способу життя. Хоча пріоритет сім'ї у вихованні дітей є безсумнівним, багато залежить від ситуаційного фону школи. Саме успішно працюючі школи довели позитивний вплив на ставлення дітей та підлітків до власного здоров'я та системи цінностей і стереотипів поведінки.

Таким чином, архімедів важіль сьогодення – збереження та нарощування резервів здоров'я. Для цього використовується певна технологія: діагностики рівня здоров'я (а не хвороби), вибір оздоровчих немедикаментозних заходів, контроль за ефективністю оздоровлення та подальші корективи щодо способу життя. Це єдиний науково обґрунтований підхід, який має чіткі критерії ефективності і який втілено в діяльність шкіл сприяння здоров'ю.

Проведена велика робота в загальноосвітніх школах України, досвід діяльності Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю дозволяє впевнено просуватися в майбутнє в рамках нового проекту.

Рекомендуємо для використання у роботі наступні положення щодо організації діяльності Шкіл сприяння здоров'ю

ЯКІ Ж ШЛЯХИ СТВОРЕННЯ

МОДЕЛІ "ШКОЛА СПРИЯННЯ ЗДОРОВ'Ю"?

Для успішного створення здоров'язберігаючого освітнього середовища в закладах освіти освітня робота, як правило, здійснюється за такими напрямками:

- створення оптимальних зовнішньо-середовищних, санітарно-гігієнічних умов;
- раціональна організація праці та відпочинку;
- збереження та зміцнення фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я;
- формування свідомого ставлення до свого життя та здоров'я;
- пропагування здорового способу життя;
- упровадження новітніх здоров'язберігаючих, здоров'язміцнюючих, здоров'яформуючих педагогічних технологій;
- освіта на основі життєвих навичок (ООЖН);
- застосування профілактичних, просвітницьких програм і проєктів;
- налагодження співпраці з відповідними громадськими організаціями та державними установами.

Невідкладне вирішення цієї проблеми в найближчий час - це створення "Шкіл сприяння здоров'ю" та їх масовий розвиток в освітянській системі. По суті, кожна українська школа повинна стати школою сприяння здоров'ю незалежно від її статусу.

Необхідно враховувати, що такі школи можуть функціонувати на базі дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів різного типу, шкіл-інтернатів, професійно-технічних училищ.

При організації роботи шкіл сприяння здоров'ю, перш за все, необхідно створити відповідні психолого-педагогічні умови, щоб учні через різноманітні види шкільної діяльності змогли б засвоїти знання, розвивати та реалізовувати себе у творчій праці, усвідомлювати себе вільним у формах культурної поведінки, уміти зберігати своє здоров'я, вести здоровий спосіб життя, бути готовим до особистого життя в різних умовах та ситуаціях, бути повноправним членом сучасного суспільства.

У кожного педагогічного колективу свої підходи, особисте бачення вирішення цієї проблеми.

На сьогодні більшість навчальних закладів переорієнтовує організацію освітнього процесу на формування освіченої, творчої особистості,

становлення її фізичного та психічного здоров'я, виховання потреби здорового способу життя. Тому школи обирають різні напрями, серед яких:

- здоров'язберігаюча педагогіка;
- валеологізація (екологізація) освітньо-виховного процесу;
- фізичне виховання та спортивно-оздоровча робота;
- психологічна та педагогічна підтримка дітей;
- безпека життєвої діяльності учнів;
- культура здоров'я;
- духовне та естетичне вдосконалення тощо.

Модель закладу освіти як школи сприяння здоров'ю в певному розумінні - вихідна теоретична розробка, концепція, положення та ідеї якої необхідно втілити на практиці, спираючись на досвід. Задача - знайти найкращий варіант організації освітнього процесу з використанням усіх існуючих можливостей для підвищення результативності роботи школи.

Існує **певний порядок (алгоритм) підготовки навчального закладу** та означення його **як школи сприяння здоров'ю**, а саме:

- розробка Концепції розвитку школи сприяння здоров'ю;
- моделювання концептуальної моделі (схеми, креативного проекту у вигляді квітки, веселки, книжки, паростка тощо), яка відображує діяльність навчального закладу як школи сприяння здоров'ю;
- розробка та затвердження Програми розвитку навчального закладу, яка включає декілька етапів (підготовчий, констатуючий, коригуючий та ін.);
- організація та проведення експериментально-дослідної роботи;
- складання планів заходів, угод з державними, громадськими організаціями та установами щодо спільної роботи;
- створення банку даних упровадження педагогічних інновацій у освітній процес, сприятливих збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню основ здорового способу життя;
- проведення діагностики, комплексного моніторингу стану фізичного, психічного та соціального здоров'я учасників освітнього процесу;
- розробка відповідного інструментарію (опитування, спостереження, анкетування, тестування, запровадження "Паспортів здоров'я" та ін.);
- аналіз результативності (досягнень) у змаганнях, конкурсах, турнірах тощо;
- систематизування та структурування методичних розробок уроків, виховних занять та заходів, які відображують систему роботи з даного напрямку;
- узагальнення досягнень та матеріалів через розробку і видання відповідних методичних рекомендацій та посібників;

- поширення досвіду роботи як школи сприяння здоров'ю у районі (місті, регіоні, країні);
- створення інформаційно-просвітницького центру на базі навчального закладу.

ЕТАПИ СТВОРЕННЯ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ – ШКОЛИ СПРИЯННЯ ЗДОРОВ'Ю

Перше - це вивчення самої проблеми, ознайомлення з нормативними документами, аналіз науково-методичної літератури, вивчення Основних вимог та критеріїв організації діяльності навчального закладу - Школи сприяння здоров'ю, затверджених Міністерством освіти і науки України та Міністерством охорони здоров'я України.

Другий етап – це розробка Концепції розвитку Школи сприяння здоров'ю, затвердження Статуту та Положення.

Концепція розвитку Школи сприяння здоров'ю розробляється на основі нормативно-правових документів, що є підґрунтям цього напрямку діяльності закладу освіти. Нею визначені основні положення щодо створення Школи сприяння здоров'ю, її мета і завдання, основні принципи діяльності.

Навчальний заклад – Школа сприяння здоров'ю діє на підставі Статуту та Положення, які розробляються на основі Основних вимог та Положення про загальноосвітній навчальний заклад. Положення затверджується спільною конференцією вчителів, учнів та їх батьків.

Статус учасників оздоровчо-освітнього процесу визначається Статутом та правилами внутрішнього розпорядку навчального закладу, з якими знайомлять учнів та їх батьків.

Учасниками оздоровчо-освітнього процесу в навчальному закладі – Школі сприяння здоров'ю є: учні (вихованці), педагогічні працівники, психологи, бібліотекарі, медичні працівники, соціальні педагоги, батьки та інші представники громадськості.

Керівництво таким навчальним закладом здійснює директор навчального закладу. Він є членом або головою постійно діючого органу самоврядування з проблем формування культури здоров'я учнів.

Батьки учнів мають право: обирати і бути обраними до органів самоврядування, звертатися до органів управління освітою, директора навчального закладу, органів самоврядування з питань охорони і збереження здоров'я дітей.

Обсяг і зміст оздоровчо-освітніх заходів *визначаються шкільною координаційною радою*, що є керівним органом навчального закладу - Школи сприяння здоров'ю відповідно до педагогічних і санітарно-гігієнічних вимог та з урахуванням індивідуальних особливостей учнів і стану їх здоров'я.

Стратегічні питання, пов'язані з охороною та збереженням здоров'я учнів, формування здорового способу життя розглядає *педагогічна рада навчального закладу*.

Педагогічний працівник має право: на сприятливі умови своєї педагогічної діяльності, підтримку адміністрації в інноваційній діяльності щодо формування культури здоров'я учнів, на користування

оздоровчо-спортивною базою для зміцнення власного здоров'я, вносити пропозиції керівництву щодо поліпшення оздоровчо-освітньої роботи.

Третій етап – це організація оздоровчо-освітнього процесу такого навчального закладу.

Оздоровчо-освітній процес у навчальних закладах - Школах сприяння здоров'ю здійснюється відповідно до робочого плану і може бути його складовою. План затверджується педагогічною радою.

Проблеми життєдіяльності шкільного колективу вирішуються також відповідними органами батьківського та учнівського самоврядування.

"Школа сприяння здоров'ю" здійснює валеологічну освіту за навчальними планами, підручниками, посібниками, що мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України і реалізує завдання щодо збереження і зміцнення здоров'я учнів відповідно до їхніх вікових особливостей та індивідуальних здібностей.

Школа самостійно здійснює вибір форм, методів і засобів валеологічного навчання та виховання в межах, визначених Законами України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", "Про позашкільну освіту", Положенням про загальноосвітній навчальний заклад та інших нормативних документів.

Навчальний заклад несе відповідальність за якість наукових знань про здоров'я та рівень формування здорового способу життя, відповідність форм, методів і засобів освітньої діяльності віковим, фізіологічним, психологічним особливостям учнів, вимогам щодо охорони їхнього життя і здоров'я.

З метою постійного контролю ведеться обов'язкова паспортизація стану здоров'я кожного учня та його індивідуальний щоденник здоров'я.

Директор школи забезпечує дотримання вимог охорони життя і здоров'я учнів, створює необхідні умови для валеологічної освіти та виховання учнів, їхньої участі в оздоровчо-освітніх заходах в позаурочний час; забезпечує дотримання санітарно-гігієнічних норм і техніки безпеки, спрямовує діяльність педагогічного колективу на запобігання вживанню учнями алкоголю та наркотиків, іншим шкідливим звичкам для здоров'я, контролює організацію харчування і медичного обслуговування учнів, превентивні заходи проти прояву насильства.

Режим роботи, час на активний відпочинок та харчування встановлюється відповідно до педагогічних та санітарно-гігієнічних вимог, погоджується з місцевими органами освіти і відповідними органами управління медичною галуззю, затверджується директором.

Матеріально-технічна база навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю складається з цінностей навчального закладу, до якого він належить. Заклад та його засновники прагнуть поліпшення матеріально-технічної бази, що сприяє покращенню фізичного, психічного, соціального та морального здоров'я учасників освітнього процесу.

Учні мають право на безпечні і нешкідливі умови навчання, праці та проведення позакласних занять; користування спортивною, лікувально-оздоровчою базою, участь у різних видах оздоровчої діяльності;

захист від будь-яких видів діяльності, які можуть зашкодити здоров'ю; пропагувати здоровий спосіб життя. Одночасно вони зобов'язані: підвищувати рівень знань про здоров'я, дотримуватися норм здорового способу життя, підтримувати позитивний психологічний мікроклімат в учнівському колективі, у сім'ї та мікрорайоні, сприяти здоровим стосункам між учнями, педагогами, батьками та серед населення в цілому.

Батьки зобов'язані: забезпечувати умови для збереження і зміцнення здоров'я дітей у сім'ї з тим, щоб процес формування культури здоров'я був неперервним, постійно дбати про фізичне, психічне і моральне здоров'я дітей, створювати належні умови для їхнього розвитку, активно впроваджувати ефективні технології збереження і зміцнення здоров'я, сприяти здоровим стосункам між учнями, педагогами, батьками.

Педагогічний працівник зобов'язаний: сприяти збереженню здоров'я учнів, формувати здоровий спосіб їх життя, створювати в навчальному закладі позитивний мікроклімат, надавати можливість розкрити найбільш повно свої фізичні, психічні та соціальні можливості, сприяти здоровим стосункам між учнями, педагогами та батьками, особистим прикладом утверджувати культуру взаємостосунків між учнями і колегами, виконувати Статут навчального закладу, правила внутрішнього розпорядку, постійно підвищувати рівень знань із питань гігієни, психології спілкування, здійснювати соціально-правовий захист дітей та молоді: приймати рішення щодо участі дитини в оздоровчій діяльності навчального закладу, брати участь у заходах, спрямованих на поліпшення організації оздоровчо-освітнього процесу, забезпечувати ефективне використання місцевих ресурсів ця підтримки роботи Школи сприяння здоров'ю.

Виходячи з цього, навчальний заклад виробляє структурні компоненти Школи сприяння здоров'ю, тобто створює свою модель сучасного навчального закладу, має власну концептуальну модель та її наукове обґрунтування, враховуючи:

1. Організаційно-педагогічні умови:

- створення та організація роботи органів самоврядування з питань формування культури здоров'я;
- володіння аналітичною інформацією, нормативно-правовою базою щодо створення умов здорового перебування дітей у навчальних закладах (закони України, Укази Президента, Постановки КМ України, національні та державні програми, нормативно-правові документи Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України, міжнародних організацій (Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ));
- планування та реалізація заходів щодо збереження та формування фізичного, психічного, морального здоров'я в навчальному закладі, класі, групі;
- створення відповідних санітарно-гігієнічних умов життєдіяльності учнів, вихованців, вчителів.

II. Науково-методичне забезпечення:

- розробки та впровадження моделей здорового способу життя вчителів, працівників школи як приклад для учнів, їх батьків (превентивний підхід до виховання);
- розробки та створення експериментальних авторських проектів програм, підручників, зошитів, рекомендацій та інших методичних посібників із проблеми здорового способу життя, культури здоров'я;
- використання наукових досліджень та впровадження сучасних психолого-педагогічних технологій формування здорового способу життя дітей і молоді у виховний процес дошкільного, загальноосвітнього та позашкільного навчальних закладів;
- організація та проведення науково-методичних конференцій, науково-практичних семінарів, інших методичних заходів із розповсюдженням та застосуванням науково-практичних знань, передового педагогічного досвіду з проблеми здорового способу життя, культури здоров'я.

III. Заходи щодо популяризації здорового способу життя, культури здоров'я, оздоровчої діяльності навчального закладу:

- наявність та розширення корпусу послідовності, постійна просвітницька, організаційно-методична робота з розширення мережі навчальних закладів – Шкіл сприяння здоров'ю;
- залучення батьківської громадськості до роботи з пропаганди культури здоров'я. Проведення спільних заходів (олімпіад, змагань) батьків і дітей з фізичної культури, знань основ здоров'я, власної гігієни, раціонального харчування тощо;
- організація батьківської освіти з проблем виховання здорової дитини в сім'ї. Взаємодія школи і сім'ї щодо створення здорового соціокультурного середовища виховання дітей;
- перетворення навчального закладу в центр культури здоров'я та здорового способу життя в мікрорайоні школи, населеному пункті;
- виступи вчительської, батьківської та дитячої громадськості в місцевій пресі, на радіо, телебаченні, видання інформаційних листівок, шкільних газет тощо;
- пропаганда здорового способу життя, культури здоров'я в інших дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах, інших установах;
- проведення учнівських акцій, спрямованих на пропаганду здорового способу життя молоді, профілактику куріння, алкоголізму, наркоманії, СНІДу, йододефіциту, ХПСШ та запобігання насильству;
- організація та проведення систематичного інформаційно-діагностичного обстеження учнів та вчителів, організація відповідного лікування в умовах поліклініки або в інших закладах охорони здоров'я;
- паспортизація здоров'я кожного учня;
- створення банку даних здоров'я школярів з 1 по 12 класи і моніторингу

здоров'я в мікрорайоні школи, населеного пункту.

Школа сприяння здоров'ю має право укладати угоди про *співробітництво*, встановлювати прямі зв'язки з іншими навчальними закладами, підприємствами, організаціями і центрами системи освіти та охорони здоров'я, громадськими об'єднаннями свого селища (міста), області, іншими країнами.

Може брати участь у міжнародних програмах, проектах, учнівських та вчительських обмінах, здійснюючи відповідно до законодавства, в тому числі Закону України "Про міжнародні договори України".

Спостереження за діяльністю навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю забезпечує Координаційна рада, яка створюється при відповідному управлінні (відділі) освіти. *Згідно з Основними вимогами навчальні заклади, що мають статус такого навчального закладу щорічно звітуються про свою діяльність письмово та раз на 2 роки - на Всеукраїнській конференції. За результатами звітування навчальні заклади отримують сертифікат, який підтверджує їхній статус*.*

Вивчаючи діяльність Школи сприяння здоров'ю, необхідно враховувати:

- динаміку стану здоров'я дітей, вчителів, обслуговуючого персоналу навчального закладу за даними моніторингу здоров'я, враховуючи рівень показників гострих захворювань, шлунково-кишкових тощо щорічно та формування хронічної патології;
- ефективність діяльності школи здоров'я за порівняльними показниками вживання шкідливих речовин (тютюн, алкоголь, наркотики) учнями, вихованцями, вчителями, обслуговуючим персоналом, батьками за результатами соціометричних досліджень, анонімного тестування;
- наявність позитивного соціально-психологічного мікроклімату в школі та класах на основі аналізу даних соціометричних досліджень (психологічне анкетування);
- відповідність вимогам санітарно-гігієнічних нормативів навчального закладу, наявність еколого-оздоровчих та санітарно-гігієнічних умов для навчання, творчого розвитку учнів, вихованців у різноманітних видах діяльності;
- оцінку діяльності навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю (за результатами моніторингу) серед батьків, учнів, вихованців, громадськості.

Тільки спільне прагнення педагогічного колективу, учнів, батьків при підтримці відділів освіти, співпраці з медичними закладами та громадськими організаціями можна створити навчальний заклад – Школу сприяння здоров'ю.

Література

1. Холодова Н.О. Школу здоров'я – створюємо самі // Джерела педагогічної майстерності. Сучасний навчальний заклад – Школа сприяння здоров'ю: Нак.-мет. Журн. – Випуск №3 (43). – Харків: ХОНМІБО, 2009. – С.81-83.

2. Школи здоров'я – створюємо самі! Порадник для педагогів, управлінців, творчих вчителів / За редакцією Покроєвої Л.Д. та ін. Харків: ХОНМІБО, 2002. – 60 с.

** особливості впровадження Шкіл сприяння здоров'ю у Харківській області*

ПРО ПОДАЛЬШЕ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРОЕКТУ “ЄВРОПЕЙСЬКА МЕРЕЖА ШКІЛ СПРИЯННЯ ЗДОРОВ'Ю” В УКРАЇНІ

Наказ МОН та МОЗ України від 20.07.1998 №206/272 (із змінами і доповненнями, внесеними наказами Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства освіти і науки України від 29 квітня 2002 року №157/281, від 17 липня 2002 року N 268/411) (витяг)

Міжнародний проект Європейської Комісії, Європейського Бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я та Ради Європи “Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю” (ЄМШСЗ) впроваджено в Україні згідно з Національною програмою “Діти України”, затвердженою Указом Президента України від 18.01.96 р. за №63/96, та спільним наказом Міністерства охорони здоров'я та Міністерства освіти України від 07.02.95 р. за №25/31 “Про прилучення до міжнародного проекту “Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю”.

Основною метою проекту є відпрацювання моделей такої діяльності в закладах освіти, яка б сприяла збереженню та зміцненню здоров'я школярів та вчителів шляхом створення відповідного соціального та фізичного середовища, цілеспрямованої роботи по формуванню валеологічної свідомості, здорового способу життя.

42 школи із 165 областей і м. Києва беруть участь у реалізації проекту “Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю”, з них 24 включено до міжнародної мережі.

Школи, які працюють за згаданим міжнародним проектом, займають провідні позиції по впровадженню системи неперервної валеологічної освіти, широко застосовують різноманітні оздоровчі технології та немедикаментозні засоби, а також удосконалюють фізичне виховання і медичне обслуговування учнів.

Заклади мережі беруть також активну участь у реалізації програми “Школи здоров'я” Українсько-Канадського проекту “Партнери в охороні здоров'я”...

Високий рівень роботи за проектом ВООЗ “Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю” продемонстрували представники ряду шкіл України на міжнародних семінарах східних і центральних країн Європи, які відбулися в Польщі (1996 р.) та Словачії (1997 р.)

У той же час ще не завершена робота по створенню нормативно-правової бази у цій справі, не всі регіони залучені до роботи в

проекті, не склалася чітка система підготовки шкільних координаторів проекту, не відпрацьований порядок поетапного проходження шкіл до міжнародної мережі та їх ротації, моральної та матеріальної підтримки шкіл, які успішно впроваджують міжнародний проект.

Для подальшого розширення діяльності закладів освіти в межах міжнародного проекту ВООЗ "Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю" як одного з шляхів збереження здоров'я підростаючого покоління, педагогів та персоналу шкіл, наказуємо :

1. Вважати доцільним подальший розвиток мережі шкіл сприяння здоров'ю в Україні, удосконалення системи навчання здоров'ю дітей та підлітків, формування здорового способу життя.

2. Визначити центрами підтримки проекту "Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю" Український інститут громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України та Інститут змісту і методів навчання Міністерства освіти України.

3. Затвердити список шкіл здоров'я міжнародного рівня Національної мережі (додаток 1) та склад Національної координаційної ради проекту ЄМШСЗ (додаток 2).

4. Українському інституту громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України (Пономаренко В. М.), Інституту змісту і методів навчання Міністерства освіти України (Доній В. М.), Координаційній раді міжнародного проекту ЄМШСЗ (Мовчанюк В. О.):

- 4.1. Розробити трьохрічний план розвитку проекту ВООЗ "Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю" в Україні та план заходів.

- 4.2. Розробити та впровадити систему підготовки координаторів проекту.

- 4.3. Організувати розробку системи моніторингу та оцінки роботи закладів освіти - учасників міжнародного проекту (стан здоров'я шкільних колективів, характеристика шкільного середовища, якості та ефективності валеологічного навчання та виховання, фізкультурно-оздоровчої роботи тощо) за участю відповідних науково-дослідних установ Міністерств освіти та охорони здоров'я України. Підготувати форми звітності закладів освіти - учасників міжнародного проекту.

- 4.4. Організувати і забезпечити постійне висвітлення в пресі, на семінарах, конференціях досвіду роботи шкіл здоров'я в Україні та за її межами.

5. Міністерствам освіти та охорони здоров'я Автономної Республіки Крим, начальникам управлінь освіти і охорони здоров'я обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій:

- 5.1. Сприяти створенню регіональної та місцевої мереж шкіл здоров'я. Визначити базову школу сприяння здоров'ю в регіоні, поклавши на неї методичні і координаційні функції щодо розвитку проекту, надавши їй статус експериментального майданчика. Створити місцеві та регіональні координаційні ради мереж шкіл здоров'я.

5.2. Сприяти створенню організаційно-методичних, кадрових, матеріально-технічних та інших необхідних передумов за рахунок місцевих бюджетів для розвитку закладів освіти, що працюють за проектом ЄМШСЗ.

6. Національному координаторові міжнародного проекту "Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю" (в.о. Мовчанюк):

6.1. Провести відповідне оформлення матеріалів мережі ЄМШСЗ 3-го рівня та подати їх в установленому порядку до Європейського Бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я.

7. З метою впровадження єдиної політики і стратегії розвитку мережі шкіл сприяння здоров'ю в Україні взяти до керівництва Резолюцію і конференції ЄМШСЗ "Школа активного зміцнення здоров'я - внесок у справу освіти, охорони здоров'я і демократії" та Рекомендації щодо залучення закладів освіти до міжнародного проекту ЄМШСЗ (додаток 3, 4).

Додаток 2 до наказу

**Координаційна рада міжнародного проекту
"Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю"**

1. Шаповалова Валентина Андріївна, (Національний координатор), завідувачка кафедри спортивної медицини та лікувальної фізкультури Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця, доктор медичних наук, професор;
2. Бех Іван Дмитрович, директор Інституту проблем виховання АПН України, академік, доктор психологічних наук;
3. Березина Ніна Олексіївна, (координатор-консультант), головний спеціаліст відділу виховної роботи та захисту прав дитини МОН України;
4. Брунько Мотря Петрівна, голова секретаріату Союзу українок України;
5. Ворник Борис Михайлович, директор Фонду народонаселення ООН;
6. Голубева Ірина Євгенівна, голова Національної ради жінок України;
7. Квашнина Людмила Вікторівна, керівник відділу проблем здорової дитини, вчений секретар спеціалізованої вченої ради НДІ педіатрії, акушерства та гінекології, доктор медичних наук, професор;
8. Киричук Олександр Васильович, дійсний член АПН України, академік, доктор педагогічних наук;
9. Кириленко Світлана Володимирівна, (секретар ради), завідувачка відділу виховної роботи НМЦ середньої освіти МОН України;
10. Кузнецов Валерій Миколайович, головний дитячий психіатр України, зав. кафедри Київської медичної академії післядипломної освіти, доктор медичних наук, професор;
11. Малахова Наталія Іванівна, директор середньої загальноосвітньої школи №80 м. Дніпропетровська;
12. Мельник Світлана Василівна, директор гімназії №7 м. Одеси;
13. Моїсеєнко Раїса Олександрівна, начальник Управління організації медичної допомоги дітям і матерям МОЗ України;

14. Морозова Віра Валентинівна, проректор з науково-методичної роботи Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат медичних наук, професор;
15. Морозова-Хмарська Людмила Андріївна, старший науковий співробітник Українського інституту громадського здоров'я, к.м.н.;
16. Неділько Віктор Петрович, віце-президент АМН України, академік, заступник директора НДІ ПАГ, доктор медичних наук, професор;
17. Оржеховська Валентина Михайлівна, директор НМЦ превентивного виховання АПН України, доктор педагогічних наук, професор;
18. Педан Валентина Борисівна, начальник відділу педіатричної та спеціалізованої допомоги МОЗ України;
19. Письменний Валерій Борисович, заступник Національного координатора, директор гімназії N 136 м. Дніпропетровська;
20. Полька Надія Степанівна, завідувачка лабораторії гігієни дітей та підлітків Інституту гігієни та медичної екології АМН України, доктор медичних наук;
21. Постовой Віктор Григорович, завідувач лабораторії сімейного виховання Інституту проблем виховання АПН України, кандидат педагогічних наук;
22. Романенко Валентин Петрович, начальник департаменту розвитку загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти МОН України;
23. Сапуга Ірина Євгенівна, координатор-консультант, провідний спеціаліст Головного санітарно-епідеміологічного управління МОЗ України;
24. Суботін Юрій Васильович, консультант, співробітник ВООЗ по координації та зв'язкам Бюро ВООЗ по координації та зв'язкам з Україною;
25. Чурикова Лариса Василівна, інспектор шкіл, провідний спеціаліст з виховної роботи управління освіти і науки Запорізької облдержадміністрації;
26. Щербань Людмила Володимирівна, директор середньої загальноосвітньої школи №17 м. Києва.

Додаток 3 до наказу

**Перша конференція Європейської мережі шкіл сприяння здоров'ю
“Школа активного зміцнення здоров'я - вклад у справу освіти, охорони
здоров'я та демократії” Салонікі - Халкідікі, Греція, 1 - 5 травня 1997 р.**

Резолюція конференції

Кожна дитина і молода людина в Європі мають право і повинні мати реальну можливість одержати освіту в школі активного сприяння здоров'ю.

Життя доводить, що освіта і здоров'я нерозривно взаємозв'язані. Тут діє динаміка, яку ми не можемо ігнорувати, якщо у нас є бажання забезпечити захист, підтримку та сприяння справі освіти і охорони здоров'я нашого молодого покоління. Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю засвідчила, що успішне втілення у життя політики, принципів та методів сприяння здоров'ю в школах може стати значним внеском в систему освіти та виховання усіх представників молодого покоління. Школа сприяння здоров'ю показала, що вона є доброю "інвестицією" як на цілі освіти, так і охорони

здоров'я. Більш того, мережа ЄМШСЗ значною мірою позитивно впливає на всіх, хто викладає, виконує адміністративно-управлінські функції, забезпечує і підтримує школи та населення.

Школи є першочерговим фактором формування покоління, з яким можна зв'язувати великі надії та значні досягнення в області освіти та виховання. Школи активного сприяння здоров'ю зроблять вагомий внесок у справу зменшення проявів нерівності та несправедливості у суспільстві, сприяючи тим самим справі збереження та підтримки здоров'я і благоденства населення в цілому.

Школа активного сприяння здоров'ю базується на соціальній моделі здоров'я, при якій наголос робиться на сукупну організацію всієї шкільної справи, приділяючи одночасно виключно пильну увагу кожній людині. Основою цієї моделі є молода людина, яка розглядається як цілісна особистість в умовах динамічного оточення. Такий підхід дає змогу створити найбільш сприятливі соціальні умови, які впливають на бачення перспектив, сприйняття та діяльність усіх, хто живе, працює, грається та навчається в школі. Це створює позитивний клімат, який впливає на те, як складаються взаємостосунки між молодими людьми, як ними приймаються рішення і як розвиваються їхні ціннісні і особистісні позиції та відносини.

Ця резолюція, що активно відстоює дії урядів, спрямовані на втілення концепції шкіл активного сприяння здоров'ю у всіх країнах Європи, погоджена на першій конференції Європейської мережі шкіл сприяння здоров'ю. Резолюція спрямована на те, щоб сприяти формуванню відповідної політики, включаючи законодавство та механізми реалізації. В резолюції визначаються принципи, заходи та дії, які необхідні для реалізації всього потенціалу шкіл активного сприяння здоров'ю.

Учасники конференції, які є виразниками поглядів широкого кола професійних діячів з 43 країн, звертаються з наполегливим закликом до урядів усіх європейських країн прийняти концепцію "шкіл активного сприяння здоров'ю" і створити умови для втілення в життя наступних принципів:

1. ДЕМОКРАТІЯ

Школа сприяння здоров'ю ґрунтується на демократичних принципах, які сприяють процесам навчання, становлення особистості, соціального розвитку і охорони здоров'я.

2. СПРАВЕДЛИВІСТЬ

Школа активного сприяння здоров'ю передбачає, що принцип справедливості має стати наріжним каменем усього процесу і практики освіти. Це гарантує те, що школи будуть вільними від усякого пригноблення, страху, знущань і насмішок. Школа сприяння здоров'ю надає всім рівний доступ до усього спектру можливостей в області освіти і виховання. Метою школи здоров'я є сприяння емоційному і соціальному розвитку кожної людини, дозволяючи їй досягти й реалізувати весь свій потенціал здібностей і можливостей без будь-якої дискримінації.

3. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОМОЧНОСТІ І РЕАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Школа сприяння здоров'ю підвищує можливості учнів, молоді здійснювати необхідні заходи і дії, досягаючи потрібних змін. Вона забезпечує конкретні умови, в рамках яких вони можуть, взаємодіючи зі своїми вчителями та іншими особами, отримати реальне відчуття досягнення поставлених цілей. Одержуючи реальні можливості та правомочності, пов'язуючи їх зі своїми спрямуваннями та ідеями, молодь дістає можливість впливати на власне життя і його умови. Це досягається за допомогою високоякісної політики і практики в області освіти шляхом безпосередньої участі в прийнятті найважливіших і відповідальних рішень.

4. ШКІЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Школа сприяння здоров'ю приділяє підвищену увагу як фізичним, так і соціальним аспектам шкільного середовища, що є вирішальним фактором сприяння і безперервної підтримки здоров'я. Фактори середовища стають неоціненним ресурсом ефективного зміцнення здоров'я шляхом проведення і підтримки такої стратегії, яка б сприяла досягненню благополуччя. Все це включає регулювання і моніторинг заходів охорони здоров'я та безпеки, а також впровадження відповідних структур управління.

5. НАВЧАЛЬНІ ПЛАНИ ТА ПРОГРАМИ

Навчальні плани і програми школи сприяння здоров'ю надають учням, молодим людям можливість глибокого пізнання життя, придбання знань, а також найважливіших життєвих умінь та навичок. Навчальні плани та програми повинні відповідати потребам учнів і молоді як зараз, так і в майбутньому, а також стимулювати в учнів творче ставлення до життя, заохочувати придбання знань і надавати їм необхідні для навчання уміння та навички. Навчальні плани та програми сприяння здоров'ю повинні слугувати джерелом натхнення для вчителів, а також для усіх осіб, що працюють у школі. Вони повинні бути стимулом для їх особистого і професійного розвитку та становлення.

6. ПІДГОТОВКА ТА НАВЧАННЯ ВИКЛАДАЧІВ

Навчання викладачів є своєрідною інвестицією у здоров'я, а також в освіту. Законодавство, поряд з забезпеченням належних стимулів та заохочень, повинно направляти і орієнтувати у структурному відношенні навчання викладачів - як на початковій стадії, так і без відриву від виробництва, за місцем роботи, використовуючи при цьому концептуальні рамки та принципи школи сприяння здоров'ю.

7. ВИЗНАЧЕННЯ СТУПЕНЯ УСПІШНОСТІ

Школа сприяння здоров'ю оцінює ефективність своїх дій та їх вплив на школу, населення, общину. Визначення ступеня успішності розглядається як засіб підтримки та надання реальних можливостей і повноважень, а також як процес, за допомогою якого принципи школи сприяння здоров'ю можуть бути застосовані з метою досягнення максимальної ефективності та користі.

8. СПІВРОБІТНИЦТВО

Роздільна відповідальність і тісна співпраця між міністерствами і, зокрема, між Міністерством освіти та Міністерством охорони здоров'я, є основною

вимогою стратегічного планування стосовно шкіл сприяння здоров'ю. Стосунки партнерства, які проявляються на державному рівні, знаходять своє відображення на регіональному та місцевому рівнях. Щодо ролей, сфер відповідальності та звітності, то вони мають чітко визначатися для всіх партнерів і сторін.

9. КОМУНАЛЬНО-ОБЩИННИЙ РІВЕНЬ

Батьки, шкільний актив та громадськість покликані грати життєво важливу роль у забезпеченні керівництва, підтримки і зміцнення концепції школи сприяння здоров'ю. Діючи на засадах партнерства, школи, батьки, місцева громадськість і населення являють собою могутню силу для здійснення необхідних позитивних змін. Аналогічно при цьому підвищується можливість того, що учні, молодь стануть активними громадянами у своїх місцевих громадах. Спільно ж школа і громадськість зроблять свій позитивний вплив на створення такого соціального та фізичного середовища, яке б сприяло поліпшенню здоров'я.

10. НЕПЕРЕРВНІСТЬ ТА СТАЛІСТЬ

Урядові структури усіх рівнів повинні виділяти ресурси на цілі сприяння здоров'ю в школах. Ці капіталовкладення будуть сприяти довгостроковому, стійкому і стабільному розвитку суспільства у все більш широким масштабах. В свою чергу, населення, громадськість будуть все більшою мірою ставати джерелом засобів, ресурсів та можливостей для своїх шкіл.

11. ІНВЕСТИЦІЇ У МАЙБУТНЄ

Ці принципи покладені в основу концепції та практики шкіл сприяння здоров'ю. Вони є основою для внеску у справу освіти, виховання, охорони здоров'я і демократичного розвитку прийдешніх поколінь.

Конференція пропонує Європейській комісії, Раді Європи і Європейському регіональному бюро ВООЗ продовжити сприяння та лідерство в цій надзвичайно важливій справі. Конференція пропонує усім трьом вищезазначеним організаціям вжити заходів, спрямованих на виконання цієї резолюції.

Віднині кожна дитина повинна мати право скористатися вигодами і перевагами виявленої ініціативи шкіл сприяння здоров'ю.

Додаток 4 до наказу

Рекомендації щодо залучення закладів освіти до міжнародного проекту "Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю"

(згідно з вимогами Європейської комісії, ВООЗ-Євро та Ради Європи до учасників проекту)

1. Загальні положення

1.1. Учасником міжнародного проекту "Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю" (ЄМШСЗ) може стати на добровільних засадах будь-який дошкільний, середній загальноосвітній, інтернатний, професійний, позашкільний, вищий або інший заклад освіти, педагогічний колектив якого за власним бажанням приймає рішення про включення в число найголовніших

пріоритетів своєї діяльності питання здоров'я підростаючого покоління та співпрацівників і ставить перед собою конкретні в цьому напрямку оперативні та перспективні завдання, впроваджує відповідні педагогічні, медико-профілактичні, гігієнічні, фізкультурно-оздоровчі і спортивно-масові, психологічні та інші технології, спрямовані на формування в учнів навиків здорового способу життя, валеологічного світогляду, що в кінцевому результаті сприяє збереженню та зміцненню здоров'я.

1.2. ЄМШСЗ має три рівні: 3-й (міжнародний), 2-й (регіональний - обласний, міст Києва та Севастополя) і 1-й (місцевий - міський, районний). Склад мережі оновлюється один раз у три роки і при необхідності.

Управління мережею здійснюється координаційними радами, а науково-методичне сприяння її розвитку - центрами підтримки.

1.3. Національна координаційна рада очолюється Національним координатором проекту ЄМШСЗ, який затверджується спільним наказом Міністерства освіти та Міністерства охорони здоров'я України за консультативним погодженням з Європейським регіональним Бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я.

1.4. Управління ЄМШСЗ на регіональному і місцевому рівнях здійснюється відповідними координаційними радами чи базовим закладом - учасником проекту, які затверджуються спільними наказами територіальних органів освіти та охорони здоров'я за погодженням з Національним координатором проекту чи за його поданням.

1.5. Науково-методичними центрами підтримки проекту ЄМШСЗ є інститут змісту і методів навчання Міністерства освіти України і Український інститут громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України.

Регіональні та місцеві науково-методичні центри підтримки проекту ЄМШСЗ можуть визначатися територіальними органами освіти та охорони здоров'я.

1.6. Статус учасника проекту ЄМШСЗ надається Національним координатором після спеціальної експертизи системи освітньої роботи навчального закладу, а саме:

- змісту валеологічної освіти та виховання;
- режиму функціонування, який сприяє збереженню здоров'я учнів, педагогів та персоналу закладу (введення новітніх форм управління, організація шкільного середовища, освітнього та оздоровчого процесів тощо);
- методів роботи педагогічного та медичного персоналу з дітьми, студентами, батьками, побудованих на валеологічних принципах;
- підготовки і підвищення кваліфікації кадрів закладу з питань охорони здоров'я, валеологічного виховання підростаючого покоління і молоді тощо.

1.7. Учасники проекту ЄМШСЗ організують свою роботу згідно з рекомендаціями Європейської Комісії, Європейського Бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я та Ради Європи "Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю", чинним законодавством України, рекомендаціями

Міністерства освіти та Міністерства охорони здоров'я України, Національного координатора і цим положенням.

1.8. Учасники проекту ЄМШСЗ і перш за все базові школи міжнародного рівня можуть одержати статус експериментального педагогічного майданчика згідно з положенням, затвердженим наказом Міністерства освіти України від 16.12.93 р. № 451.

1.9. Оцінка діяльності учасника ЄМШСЗ проводиться Координаційною Радою на підставі відповідності її результатів критеріям, запропонованим Всесвітньою організацією охорони здоров'я і адаптованим Національною координаційною радою до умов України.

Спільні питання вирішуються Координаційною Радою вищого рівня.

2. Оформлення участі закладу освіти в ЄМШСЗ

2.1. Подання заявки.

Заявка на включення закладу освіти до ЄМШСЗ подається його керівником у письмовому вигляді відповідному координаторові.

Заявка у довільній формі повинна відображати: основні ідеї концепції освітнянського закладу щодо сприяння здоров'ю; умови її реалізації, очікувані результати; характер змін в існуючій практиці збереження і зміцнення здоров'я в закладі, структуру і функції органу управління проектом; попередні розрахунки щодо кадрового, економічного, матеріально-технічного і науково-методичного забезпечення ініціативи.

2.2. Проведення експертизи.

Координаційні ради міжнародного проекту ЄМШСЗ (національна, регіональні, місцеві) проводять експертизу щодо відповідності вихідних даних чи змін, що відбулись в тому чи іншому закладі, прийнятим в ЄМШСЗ критеріям та рекомендаціям, а також надають необхідну консультативну та методичну допомогу.

До місцевих координаційних рад подаються на розгляд лише заявки авторів ініціативи, а починаючи з регіонального рівня, - і висновок відповідної координаційної ради за погодженням з територіальними органами управління освіти та охорони здоров'я.

Заявки на участь в ЄМШСЗ розглядаються не пізніше трьох місяців від дня їх надходження.

Участь авторів ініціативи у засіданнях координаційних рад, на яких проводиться експертиза заявки, є обов'язковою.

При проведенні експертизи координаційна рада звертає увагу на:

- рівень науково-практичного значення ініціативи;
- відповідність ініціативи Конституції України, Закону України "Про освіту", "Основам законодавства України про охорону здоров'я", Закону України "Про санітарне та епідемічне благополуччя населення", основним умовам Європейської Комісії, Європейського бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я та Ради Європи про участь в проекті ЄМШСЗ;
- наявність реальних можливостей для реалізації ініціативи (фінансових, матеріально-технічних, кадрових, організаційних тощо);

- потребу закладу в одержанні консультативної, методичної чи якоїсь іншої допомоги.

Після проведення експертизи і відкритого обговорення змісту ініціативи Координаційна рада на своєму засіданні приймає клопотання простою більшістю голосів стосовно участі того чи іншого закладу в проекті, на основі якого Координатор виносить відповідне рішення.

При позитивному рішенні координаційна рада разом з авторами ініціативи уточнює межі і характер змін у змісті, формах організації освітнього і оздоровчого процесів, режимі функціонування учасника ЄМШСЗ.

Хід засідання оформляється протоколом.

Протягом 15 днів після прийняття рішення голова координаційної ради оформляє результати обговорення в письмовому вигляді, де обґрунтовується висновок, визначається статус та рівень в ЄМШСЗ, наводяться особливі думки окремих експертів, якщо вони є.

Рішення надсилається авторам ініціативи, а також відповідним органам управління освіти та охорони здоров'я.

3. Управління проектом

З метою управління роботою за проектом ЄМШСЗ створюються територіальні (3-х рівнів) та об'єктові (в закладах освіти - учасниках проекту) Координаційні ради, які очолюються головами - координаторами проекту.

Координаторами проекту в закладах освіти є, як правило, їх керівники (заступники керівників), що оформлюється відповідним документом по об'єкту.

Голови місцевих та регіональних координаційних рад призначаються за поданням координатора проекту вищого рівня спільними наказами відповідних органів державного управління освіти та охорони здоров'я із числа досвідчених організаторів, прихильних до ідей проекту, здатних стати у цій справі лідерами і залучити до неї усіх зацікавлених фахівців, установи, громадські організації.

Першими заступниками координаторів мають бути авторитетні працівники галузі - партнера (освіти - охорони здоров'я).

До складу Рад включаються автори ініціативи, вчителі валеології, біології, фізкультури, психології тощо, вчені, медичні працівники, активісти батьківського комітету, інших громадських організацій.

Координаційні ради постійно надають науково-методичну допомогу учасникам проекту, проводять оцінку їх роботи, обмін передовим досвідом тощо.

4. Мета і основні завдання

4.1. Метою діяльності учасників проекту ЄМШСЗ є:

- реалізація соціально-педагогічної і медико-профілактичної ініціативи, спрямованої на формування, збереження, зміцнення та відновлення здоров'я дітей, учнів та педагогічних колективів;

- сприяння прилученню України до досвіду країн світу, Європейського співтовариства.

4.2. Для досягнення поставлених цілей мають бути вирішені такі основні завдання:

- впровадження в життя закладів освіти політики, орієнтованої на формування, збереження та зміцнення здоров'я, побудованої на прогресивній соціальній моделі, турботі про кожну людину;

- формування в освітянському середовищі засад загальнолюдської моралі та культури здоров'я (оволодіння системними валеологічними знаннями, прищеплення навичок здорового способу життя, формування валеологічної свідомості, потреби до громадської діяльності щодо зміцнення здоров'я);

- впровадження в закладах освіти валеологічних технологій оздоровлення, спрямованих на зміцнення здоров'я підростаючого покоління і персоналу.

5. Напрямки роботи

5.1. Активна робота по підвищенню почуття власної гідності у кожного учня і прищеплення переконання в його можливості вплинути на життя школи.

5.2. Розвиток добрих стосунків між учнями, а також між учнями та персоналом школи в повсякденному житті.

5.3. Висвітлення перед персоналом і учнями соціальних завдань школи, пов'язаних зі збереженням та зміцненням здоров'я, формуванням валеологічного світогляду.

5.4. Створення творчих стимулів для усіх учнів і персоналу шляхом різноманітних форм заохочення.

5.5. Створення сприятливих для здоров'я умов шкільного середовища, необхідних для успішного навчання та роботи.

5.6. Розвиток співробітництва між школою, батьками і громадськістю.

5.7. Створення сприятливих умов для успішного навчання учнівської молоді.

5.8. Розвиток наступності між ланками навчального процесу (початковою і середньою та старшою школами) для планування узгодженої програми валеологічної освіти та виховання.

5.9. Активне сприяння здоров'ю і добробуту персоналу школи.

5.10. Врахування ролі поведінки персоналу для формування валеологічного світогляду у дітей, підлітків та молоді.

5.11. Врахування ролі харчування в школі (якщо воно наявне) для планування оздоровчих програм та прищеплення гігієнічних знань.

5.12. Використання можливостей зацікавлених установ і громадських організацій для всебічної підтримки валеологічної освіти і виховання.

5.13. Розвиток освітнього потенціалу шкільної служби охорони здоров'я від звичайних медичних оглядів до активної підтримки валеологічного виховання і навчання та усіх заходів, що сприяють збереженню і зміцненню здоров'я підростаючого покоління та персоналу.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ДІЯЛЬНОСТІ

ШКІЛ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

Рік	Назва документу
1995 р.	Наказ «Про прилучення до Міжнародного проекту «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю»»
1998 р.	Наказ «Про подальше впровадження міжнародного проекту «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю» на Україні»
2004	Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді: Наказ МОН України від 21.07.2004 № 605
2016	Про активізацію діяльності навчальних закладів у міжнародному проєкті «Європейська мережа Шкіл сприяння здоров'ю», викладання навчального предмета «Основи здоров'я» і факультативного курсу «Захисти себе від ВІЛ»: Наказ ДОН Сумської облдержадміністрації від 03.06.2016 № 342-ОД
2016	Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи: рішення Колегії МОН України від 27.10.2016
2017	Про затвердження плану заходів з реалізації спільного проєкту «Вчимося жити разом» у Сумській області: Наказ Департаменту освіти і науки Сумської облдержадміністрації від 19.05.2017 № 327-ОД
2017	Концепція розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року: розпорядження КабМін України від 27.12.2017 № 1018
2017	Національний план заходів щодо неінфекційних захворювань для досягнення глобальних цілей сталого розвитку: розпорядження КабМін України від 26 липня 2018 року № 530
2018	Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству: Лист МОН України від 18.05.2018 № 1/11-5480
2018	Державна соціальна програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року: Постанова КабМін України від 30.05.2018 № 453
2019	Про невідкладні заходи щодо покращення здоров'я дітей: указ Президента України від 07.12.2019 № 894
2019	Про активізацію діяльності навчальних закладів у міжнародному проєкті «Європейська мережа Шкіл сприяння здоров'ю», упровадження предметів, проєктів, курсів здоров'яспрямованого змісту в закладах загальної середньої освіти: Наказ ДОН Сумської облдержадміністрації від 05.07.2019 № 449-ОД
2019	Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти: наказ МОН України від 09.01.2019 № 17
2019	Інформаційні матеріали щодо створення безпечного освітнього

	середовища, формування в дітей та учнівської молоді ціннісних життєвих навичок у 2019/2020 н.р.: лист МОН України від 27.06.2019 №1/9-414
2020	Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі: Указ Президента України від 25.05.2020 № 195/2020
2020	Інформаційні матеріали про деякі питання організації виховного процесу у 2020/2021 н. р. щодо формування в дітей та учнівської молоді ціннісних життєвих навичок, профілактики булінгу (цькування), кримінальних правопорушень, вживання наркотичних і психотропних речовин та запобігання торгівлі людьми: лист МОН України від 20.07.2020 № 1/9-385
2020	Про створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти та попередження і протидії булінгу (цькуванню): Лист МОН України № 1/9-436 від 14.08.2020
2020	Про затвердження плану заходів з реформування системи шкільного харчування: розпорядження КабМін України від 05.08.2020 № 1008-р
2020	Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 № 2205
2020	ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ базової середньої освіти: постанова КабМін України від 30.09.2020 № 898
2021	Рекомендації для проведення додаткових профілактичних заходів закладами освіти серед дітей та інформування батьків щодо компетентностей безпечної поведінки в цифровому середовищі: лист МОН від 10.03.2021 № 1/9-128